

Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta
Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Michaela Benešová

Možnosti spolupráce nízkoprahových terénních programů se Základními školami speciálními a praktickými ve prospěch sociálně znevýhodněných dětí v Pardubickém kraji

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Pardubicích dne

Poděkování

Děkuji své vedoucí bakalářské práce PhDr. Vladimíře Kocourkové, Ph.D. za věnovaný čas, podporu a cenné rady, které mi při zpracování bakalářské práce poskytla. Dále bych ráda poděkovala pedagogům a terénním sociálním pracovníkům, kteří se ochotně zapojili do dotazníkového šetření, a v neposlední řadě všem, kteří mě podporovali při studiu a psaní práce.

Anotace

BENŠOVÁ, M. *Možnosti spolupráce Nízkoprahových terénních programů se Základními školami speciálními a praktickými ve prospěch sociálně znevýhodněných dětí v Pardubickém kraji*. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 2016. 70 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce „*Možnosti spolupráce Nízkoprahových terénních programů se Základními školami speciálními a praktickými ve prospěch sociálně znevýhodněných dětí v Pardubickém kraji*“ je rozdělena na dvě části, teoretickou a empirickou. Teoretická část je rozdělena do tří kapitol, které seznamují čtenáře s danou problematikou a poskytují ucelený obraz o terénních programech, základních školách speciálních a praktických a možnostech jejich spolupráce. Empirická část popisuje kvantitativní průzkumné šetření (cíl průzkumu, dotazníkové šetření, analýza a interpretace dat aj.). Získaná data reflektují kontakt pracovníků s dětmi ze sociálně znevýhodněného prostředí; povědomí základních škol speciálních a praktických o fungování a činnostech nízkoprahových terénních programech. Dále zjišťují existenci vzájemné spolupráce, hodnotí její přínos a negativní vlivy, a poskytují doporučení pro její zkvalitnění. Rovněž hodnotí pozitivní/negativní dopad na dítě z pohledu učitele a terénního sociálního pracovníka.

Klíčová slova:

Nízkoprahový terénní program, terénní sociální práce, základní školy speciální a praktické, speciální pedagogika, cílové skupiny, sociální znevýhodnění, kompetence.

Annotation

The bachelor thesis "*Possibilities of cooperation with low-threshold outreach programs with the primary schools special and practical in favor of socially disadvantaged children in the region of Pardubice*", is divided into the two parts, theoretical and empirical. The theoretical part is divided into the three chapters. The reader is acquainted with the issues and provides a comprehensive picture of outreach programs, special schools and practical and possibilities of cooperation. The bachelor thesis focuses on apprising of the reader with this issue. It provides a comprehensive picture about the outreach programs, the primary schools special and practical and possibilities of cooperation. The empirical part describes the quantitative survey (the objective of the survey, the questionnaire, the analysis and interpretation of data etc.). Obtained data reflect to workers' contact with the children from socially disadvantaged backgrounds; an awareness of primary schools special and practical about the working and activities of low-threshold outreach programs. It check for existence of cooperation, evaluates the benefits and negative impacts, and provides the recommendations for its improvement. It also values the positive / negative impact on the child from the perspective of a teacher and a social worker.

Keywords:

Low-threshold outreach program, social work – streetwork, primary schools special and practical, special pedagogy, target group, social disadvantage, competences

OBSAH

Úvod	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Terénní sociální práce.....	9
1.1 Vymezení pojmů	9
1.2 Specifika, základní principy a cíle terénní sociální práce.....	12
1.3 Cílové skupiny	13
1.4 Terénní sociální pracovník jeho činnosti a kompetence	17
2 Spolupráce s institucemi	22
2.2 Nabídka a výhody spolupráce, žádoucí znaky kvalitní dohody.....	24
2.3 Spolupráce s ohledem na kompetence terénního sociálního pracovníka.....	26
2.4 Spolupráce v oblasti školství	27
3 Základní školy speciální a praktické	28
3.1 Vymezení pojmů	28
3.2 Charakteristika základních škol speciálních a praktických	30
3.3 Cílové skupiny	34
3.4 Kompetence pedagoga, jeho přístupy	36
EMPIRICKÁ ČÁST	39
4 Kvantitativní průzkumné šetření	39
4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky.....	39
4.2 Popis průzkumného vzorku	40
4.3 Metoda dotazníkového šetření	42
4.4 Průběh průzkumného šetření	43
4.5 Interpretace průzkumných výsledků	44
4.6 Shrnutí.....	59
Závěr	61
Seznam zkratk.....	63
Seznam použitých zdrojů	64
Seznam tabulek.....	69
Seznam příloh.....	70

Úvod

Právo na vzdělání je jedním ze základních sociálních práv, které je zakotveno v Listině základních práv a svobod. Zahrnuje právo na bezplatné základní vzdělávání a přístup ke vzdělávání pro všechny. Právo na vzdělání by mělo být zajištěno i dětem se specifickými vzdělávacími potřebami. Jedná se o žáky se zdravotním postižením, se zdravotním znevýhodněním a žáky se sociálním znevýhodněním, kterým je nutné věnovat zvýšenou péči.

Sociální znevýhodnění je chápáno jako široká škála příčin školních neúspěchů žáků z nezdavotních důvodů, které mají původ v přirozeném sociálním zázemí dítěte nebo pramení z jiných okolností v jeho životě. Tyto skutečnosti dítě nemůže ovlivnit a stávají se pro něj přítěží v prostředí školy. Za sociálně znevýhodněné žáka, je pak pokládán ten, který nemá stejné příležitosti ke vzdělávání jako většinová populace žáků.

Bakalářská práce se věnuje tématu *„Možnosti spolupráce Nízkoprahových terénních programů se Základními školami speciálními a praktickými ve prospěch sociálně znevýhodněných dětí v Pardubickém kraji“*. Je rozdělena do dvou částí, z nichž první část je věnovaná teoretickému vymezení řešené problematiky, a druhá empirická část se zabývá kvantitativním průzkumným šetřením.

Teoretická část práce je dále rozdělena do tří kapitol. První kapitola charakterizuje terénní sociální práci. Vymezuje základní pojmy, jako je sociální práce, terénní programy aj. Dále popisuje specifika, zásady, principy a cíle terénní sociální práce. Soustředí se rovněž na cílové skupiny, kompetence a činnosti terénního sociálního pracovníka.

Terénní sociální pracovník buduje a rozvíjí, v zájmu svých klientů, sociální síť a spolupráci. Obecně je spolupráce velice silný nástroj, který dokáže snižovat předsudky, navázat vztah a sblížení mezi jednotlivými skupinami. Proto je druhá kapitola věnovaná tématu spolupráce s institucemi. Jsou zde popsány zásady efektivní spolupráce, její realizace, výhody, možnosti s ohledem na kompetence terénního sociálního pracovníka a jak může fungovat spolupráce v oblasti školství.

Třetí kapitola teoretické části charakterizuje základní školy speciální a praktické včetně personálního obsazení, vymezuje související pojmy, cílové skupiny a kompetence pedagogů včetně třídních učitelů. V podkapitole s názvem Cílové skupiny je záměrně popsán sociálně

znevýhodněný žák, rodič a romský žák, neboť menšinový původ je jeden ze znaků sociálního znevýhodnění.

Cílem teoretické části je popsat a vysvětlit oblast terénní sociální práce, základních škol speciálních a praktických a možnosti jejich vzájemné spolupráce.

Empirická část se zabývá kvantitativním průzkumným šetřením. Popisuje cíl výzkumu a stanovené hypotézy. Charakterizuje průzkumný vzorek, který tvoří pracovníci základních škol speciálních a praktických a nízkoprahových terénních programů. Také stručně popisuje metodu a průběh dotazníkového šetření. Analýza dat je znázorněna v tabulkách, které jsou doplněny o interpretaci průzkumných výsledků. Na závěr jsou vyhodnoceny vymezené hypotézy.

Cílem empirické části je zhodnotit možnosti vzájemné spolupráce učitelů a terénních pracovníků, a získat doporučení pro její zkvalitnění. Prostřednictvím analýz, interpretací průzkumných výsledků a stanovených hypotéz je zjišťováno, zda se pracovníci škol a terénních programů setkávají ve své práci se sociálně znevýhodněnými žáky, a jestli znají jeho význam. Posuzuje informovanost škol o fungování a činnostech terénních programů. Zhodnocuje přínosy a negativní vlivy možné spolupráce a získání doporučení pro její zkvalitnění. V neposlední řadě posuzuje pozitivní a negativní dopady na dítě z pohledu učitele a terénního sociálního pracovníka. Data jsou získávána pomocí metody dotazníkového šetření.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Terénní sociální práce

Kapitola nejdříve definuje pojmy - sociální práce, terénní sociální práce, terénnost a terén. Poté jsou uvedeny specifika, základní principy a cíle terénní sociální práce. Další podkapitola se zabývá cílovými skupinami, v níž je blíže popsána rodina s dětmi, kterých se spolupráce se školami dotýká nejvíce. Dále je přiblížena práce terénního sociálního pracovníka, jeho činnosti a kompetence. Tato kapitola čerpá informace převážně z Metodické příručky pro výkon terénní sociální práce, a sborníku studijních textů - Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků a Profesní dovednosti terénních pracovníků. Jedná se o velmi kvalitní, inspirativní a cennou literaturu, která je často využívána pracovníky terénních programů.

1.1 Vymezení pojmů

Sociální práce

Sociální práce (SP) je součástí státem organizovaného a zabezpečovaného systému (Matoušek, aj. 2008, s. 25).

SP je profesionální činnost zaměřená na zlepšení nebo obnovení sociálního fungování klienta (jedince, skupiny, komunity). Sociálním fungováním rozumíme soulad mezi potřebami jedince a požadavky okolního prostředí, či naplňování rolí člověka ve společnosti. SP nahlíží na klientovu situaci jako celek, zaměřuje se na komplex různorodých okolností, které vytváří specifickou životní situaci klienta. Působí na vztahy mezi klienty a jejich sociálním prostředím (např. rodina, škola, společnost), a snaží se o vyvolání změny na obou stranách. **Sociální pracovníce či pracovník** by měli, díky svým schopnostem, dovednostem, empatii aj., umět rozpoznat všechny bariéry ke zvládnutí situace na straně klienta (zdravotní, psychiatrické, ekonomické, kulturní apod.), i na straně sociálního prostředí (např. napjaté rodinné vztahy, netolerance k odlišnostem, špatná ekonomická situace). **Toto široké zaměření vyžaduje potřebu spolupráce s jinými odborníky.** Sociální pracovník/ce mapuje sociální okolí (další jednotlivce, instituce), které je v řešení klientovy situace zapojeno. Situace jednotlivce většinou souvisí se situací rodiny, školy, vrstevníků, s oblastí zdraví, komunity aj., proto je podstatné prozkoumat vzájemný vztah klienta a jednotlivých systémů a dle zjištěných potřeb začít jednat (Janebová, 2009, s. 77 - 80).

SP je zprostředkována pomocí sociálních služeb, které lze dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, § 33, poskytovat **formou pobytovou, ambulantní či terénní**. Mezi základní druhy sociálních služeb patří sociální poradenství, služby sociální péče a sociální prevence, přičemž do služeb sociální prevence spadají terénní programy.

Zákon o sociálních službách charakterizuje **terénní programy** (TP) následovně: „*Terénní programy jsou terénní služby poskytované osobám, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Služba je určena pro problémové skupiny osob, uživatele návykových látek nebo omamných psychotropních látek, osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny. Cílem služby je tyto osoby vyhledávat a minimalizovat rizika jejich způsobu života. Služba může být osobám poskytována anonymně*“ (Zákon č. 108/2006 Sb., § 69).

Služba, dle výše uvedeného, obsahuje tyto základní činnosti:

- a) „*zprostředkování kontaktu se společenským prostředím: činnost zahrnuje zejména aktivity umožňující lepší orientaci ve vztazích odehrávajících se ve společenském prostředí;*
- b) *pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí* (Zákon č. 108/2006 Sb., § 69):
 - *pomoc při vyřizování běžných záležitostí,*
 - *pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a pomoc a podpora při dalších aktivitách podporujících sociální začleňování osob,*
 - *sociálně terapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních schopností a dovedností, podporujících sociální začleňování osob,*
 - *poskytování informací o rizicích spojených se současným způsobem života a snižování těchto rizik, včetně případného poskytování materiálních prostředků ke snižování těchto rizik“* (Vyhláška č. 505/2006, § 34).

V rámci SP je terénní sociální práce jednou z forem poskytování sociálních služeb (SS), a to v přirozeném sociálním prostředí jedince, skupiny, rodiny či komunity. Terénní sociální služby jsou poskytovány na základě standardů kvality sociálních služeb; Listiny základních práv a svobod a Etického kodexu sociálních pracovníků.

Terénní sociální práce

Definovat terénní sociální práci (TSP) je obtížné. Někdy bývá označována jako „Streetwork“, práce na veřejných prostranstvích, ulicích, terénní práce, terénní program, komunitní sociální práce aj. Určení TSP je však mnohem širší. Kritériem není pouze ona „terénnost“ (práce v přirozeném prostředí klienta), ale rovněž určitý druh vztahu ke klientovi. Klientem rozumíme osobu, která využívá nabízené služby terénní sociální práce.

Černá (2008, s. 10) uvádí, že při snaze definovat TSP nacházíme informace, že slouží „primární prevenci“, je „orientována na potřeby klienta, nesleduje jiný zájem nebo „objednávku“, je službou sociální prevence a má „chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů“ atd.

TSP má své cíle, poslání, specifika, principy, metodické postupy a zaměřuje se na práci s různými cílovými skupinami, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy.

Terénnost

Terénnost je pojem, který vyjadřuje, kde je SP vykonávána. Chápeme ji jako odlišnou práci s klientem, založenou na partnerském vztahu a dialogu, znalosti a přijetí jeho životního stylu a kulturního prostředí, z kterého klient pochází. Nabízí služby, které neposkytuje institucionalizovaná síť sociálních služeb. Pomáhá sociálně potřebným lidem, kteří nemají povědomí o oficiálních sociálních institucích nebo se jim vyhýbají (Černá, 2008, s. 12).

Terén

Tento pojem symbolizuje místo, kde klient tráví svůj volný čas, kde se obvykle zdržuje (např. ulice, parky, nádraží), kde bydlí (př. domácnost) a všude tam, kde se s ním můžeme potkat (Černá, 2008, s. 12). V terénu pracuje mnoho sociálních pracovníků, kteří klienta vyhledávají, tzn., nedocházejí za pracovníkem do organizace.

1.2 Specifika, základní principy a cíle terénní sociální práce

Specifika

TSP je jedním z důležitých a efektivních nástrojů, jak předcházet sociálnímu vyloučení jednotlivců, rodin či dalších sociálních skupin (př. senioři, děti z dětských domovů).

Specifikem TSP je, že terénní pracovník vyhledává potenciální uživatele sociálních služeb v jejich přirozeném prostředí. Díky tomu je možné navázat kontakt s lidmi, kteří z různých důvodů nevyhledávají či odmítají institucionální pomoc. Práce v přirozeném prostředí klienta poskytuje příležitost ke spolupráci s celou rodinou a širším společenstvím. Ve vyloučených lokalitách se pak nabízí možnost skupinové či komunitní práce. Tato specifika obsahují takové příležitosti a potenciál, které při práci v poradenském zařízení nebo na úřadě není možné využít. TSP klade vysoké nároky na profesionalitu a etické chování pracovníka (Černá, 2008, s. 10). Přestože má terénní sociální práce své přednosti, tak má i svá rizika a úskalí.

Základní principy

Dle Černé (2008, s. 14) mezi základní principy TSP patří:

- **Dodržování práv uživatelů** – ochrana důstojnosti, soukromí, klient nesmí být diskriminován na základě etnické příslušnosti, národnosti, náboženství aj.
- **Zplnomocňování** – pracovník nepřebírá zodpovědnost za klienta, učí klienta např. jak jednat s úřady, doprovází klienta, rozvíjí jeho kompetence, schopnosti, komunikační dovednosti atd.
- **Přirozenost prostředí** – práce v přirozeném prostředí klienta (př. domácnost).
- **Návaznost služeb** – spolupráce s dalšími subjekty, pomoc klientům kontaktovat a využívat další služby dle jejich potřeb a přání.
- **Princip nízkoprahovosti** – nejsnazší a nejdostupnější cesta, jak se dostat k sociálním službám tzv. „nízký práh“. Klient se nemusí prokazovat dokladem totožnosti, služby jsou anonymní, bezplatné a založeny na dobrovolnosti. Služba je maximálně dostupná, tzn. snaží se odstranit např. časové, psychologické bariéry, které by bránily klientovi využít nabídky poskytovaných služeb (Česká asociace Streetwork, s. 5).

Sobek (2012, s. 300) uvádí zásady poskytování SS, které lze rovněž vnímat jako principy TSP:

- profesionální odpovědnost pracovníků TSP (mlčenlivost, etický kodex);
- respekt jedinečnosti každého uživatele, jeho práva na vlastní představu o životě;
- respekt anonymity uživatele, jeho důstojnosti a lidských práv.

Cíle

TSP má několik obecných cílů, které se vzájemně prolínají. Černá (2008, s. 13) v knize *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků* seznamuje čtenáře s následujícími cíli:

- Prevence sociálního vyloučení a jeho prohlubování – zvýšit vzdělanost osob (např. kurzy, doučování dětí), snaha o zprostředkování zaměstnání (např. sociální podnikání), zřizování komunitních center pro rodiče s dětmi aj.
- Prevence sociálně rizikových jevů – besedy na školách na určitá témata (př. rasismus), nabídka volnočasových aktivit pro děti a mládež, činnost Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM) aj.
- Sociální začleňování – podpora vzdělávání, příprava na pravidelné zaměstnání, samotné přijetí klienta atd.
- Snižování negativních důsledků a rizik životních situací klientů, včetně jejich dopadu na společnost – poskytování informací o rizikovém chování a způsobu života (zneužívání návykových látek, bezpečnost při sexu apod.).
- Zmírňování nerovností (př. vzdělání, bydlení) – pomoc při komunikaci s institucemi (např. škola, bytové družstvo, úřad), podpora vzdělávání aj.
- Pomoc klientům získávat/upevňovat sociální kompetence – nácvik vhodných strategií při jednání na úřadech, konfliktech v rodině, ve škole, při hledání zaměstnání atd.
- Předávání informací – poradenství v oblastech bydlení, zaměstnání, dluhů, partnerských vztahů, sociálních a zdravotních obtíží.

1.3 Cílové skupiny

Nedělníková (aj., 2008, s. 14) upozorňuje, že TSP se především zaměřuje na jednotlivce, rodiny a skupiny osob, jenž běžně sami nevyhledávají institucionální pomoc. Důvody, proč nekontaktují pomáhajícího pracovníka, mohou být např.: nedůvěra v sociální instituce (špatná zkušenost), obava ze stigmatizace, neznalost fungující služby, znevýhodnění v přístupu pomoci (jsou imobilní, komunikační bariéra).

Mezi nejčastější cílové skupiny Nedělníková (aj., 2008, s. 15) řadí:

- osoby ohrožené sociálním vyloučením, osoby ze sociálně vyloučených lokalit, u nichž dochází ke kumulaci problémů (př. chudoba, dluhy, lichva, nevyhovující bytové podmínky);
- osoby ohrožené závislostmi;
- osoby poskytující placené sexuální služby;
- osoby bez přístřeší;
- děti a mládež ohrožené společensky nežádoucími jevy;
- **rodiny s dětmi (nezávisle na tom, v jaké lokalitě žijí).**

Pro větší přehlednost a ucelenost bakalářské práce, je blíže popsána cílová skupina rodiny s dětmi. Téma „Možnosti spolupráce Nízkoprahových terénních programů a Základních škol speciálních a praktických“, se nejvíce dotýká právě této skupiny.

Rodiny s dětmi

Společné soužití rodiny s dětmi, může být ohroženo nebo komplikováno vnějšími i vnitřními vlivy. Cílem SS je tedy primárně zachování nebo obnovení funkcí rodiny v jejím přirozeném prostředí a udržení dítěte v podmínkách funkční rodiny, nejlépe biologické. Činnosti směřující k tomuto cíli bývají také nazývány jako **sanace rodiny**.

Využívá se také pojmu sociální nebo terénní asistence. Tyto výrazy označují, jinak řečeno, návštěvu pracovníka v rodině s dětmi, který byl do rodiny pozván. Dále spolupráci založenou na dobrovolnosti, nedirektivním přístupu pracovníka, doprovázení a podpory ze strany pracovníka. Jedná se především o rodiny, které bývají označovány jako **dysfunkční nebo problémové** (ohrožený vývoj dítěte, který rodina bez vnější pomoci není schopna zvládnout). Uživatelé služeb jsou obvykle popisováni v kategoriích jako např.: děti a mládež ze sociálně slabých rodin; s výchovnými a vývojovými problémy; týrané a zneužívané děti a mládež; rodiče zanedbávající nebo nezvládající výchovu dětí; neúplné rodiny atp. (Kuchařová, aj., 2002, s. 3).

Dle Nedělníkové (aj. 2008, s. 144), sociální služby pracující s ohroženými rodinami podléhají zákonu č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, pozdějších předpisů, a musí mít k jejich výkonu pověření. Pro upřesnění pojmů, existují rodiny ohrožené vnitřními vlivy (rodina není schopna řešit nepříznivou situaci vlastními silami – př. týrané dítě), a ohrožené vnějšími vlivy (př. ohrožení rodiny chudobou, nezaměstnaností, sociálním vyloučením).

Specifika terénní sociální práce v rodinách s dětmi

V této kapitole Nedělníková (aj., 2008, s. 146) uvádí, že pro poskytování SS jsou rozhodující cíle a přání uživatele. Proti tomu je však nadřazeno blaho dítěte, ochrana jeho práv a oprávněných zájmů (č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte, článek 3).

Nedělníková (aj., 2008, s. 146) uvádí, že při práci s touto cílovou skupinou je nutné brát v úvahu zájem a přání uživatele, stejně jako zájem dítěte, přičemž tyto zájmy nemusejí být vždy ve shodě. Primární odpovědnost za blaho dítěte však náleží rodičům, nikoli státu či konkrétnímu poskytovateli SS. Dále upozorňuje na to, že přebírání odpovědnosti není pro rodinu užitečné a žádané. TSP s rodinou probíhá v přirozeném prostředí klienta, kde je vztah důvěry a vzájemnosti základním předpokladem. Vstup do rodinného prostředí, klade na pracovníka vysoké požadavky, zejména v udržení jeho rolí a hranic (pomáhající/návštěvník), a vysvětlení podmínek služby srozumitelnou formou. Práce s rodinou umožňuje zachytit její kontext a vnímat rodinu jako celek, i přestože členové rodiny mohou mít různé cíle a představy o řešení situace.

Terénní sociální pracovníci, kteří s rodinami pracují, nejčastěji řeší tato témata (problémy):

- sociokulturní znevýhodnění rodiny – kulturní a jazykové znevýhodnění mohou komplikovat prospívání dětí ve školách, uplatnění rodičů na trhu práce apod.;
- zdravotní znevýhodnění - duševní či tělesné onemocnění jednoho z členů domácnosti;
- ohrožení chudobou a/nebo sociálním vyloučením;
- nedostatek schopností a dovedností v oblasti uplatňování rodičovských kompetencí (př. nejednotná pravidla výchovy, nedostatek času na dítě, zanedbávání či deprivace), dále vztahové problémy v rodině (domácí násilí, partnerská krize aj.);
- výchovné a výukové problémy dětí (s ohledem nebo bez ohledu na výše zmiňované) – špatný školní prospěch, zanedbávání školní docházky, útek z domova atd.;
- odebrání dítěte z rodiny (ústavní zařízení, pěstounská péče) a podpora rodičů v dosažení návratu dítěte zpět do rodiny (Nedělníková, aj., 2008, s. 148-149).

Činnosti terénního sociálního pracovníka při práci s rodinou

TSP v rodinách s dětmi lze v typologii SS zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, vztáhnout zejména k sociálně aktivizačním službám pro rodiny s dětmi, jejichž činnosti jsou stanoveny vyhláškou č. 505/2006 Sb. Terénní práce v rodinách přináší i spoustu kvalit, které nelze nijak metodicky ukotvit např. přijetí selhání klienta (Nedělníková, aj., 2008, s. 149).

Činnosti TSP v rodinách s dětmi dle Nedělníkové (aj., 2008, s. 149-151) jsou:

a) Sociální a právní poradenství

- Poskytování informací o skutečnostech, prohlubování jejich znalostí, sdělování informací, faktů, která jsou vnímána jako východiska (př. legislativní podmínky, existující školská zařízení, pravomoci a cíle Orgánu sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), podmínky dávek státní sociální podpory, práva uživatelů).
- Poskytování informací o alternativních řešení (např. možnosti řešení dluhů). Způsob řešení je vždy na uživateli služby, pracovník uvádí možnosti a upozorňuje na možná rizika.
- Poskytování rad a doporučení týkající se vhodného chování klientů (vhodné reakce na předvolání k soudu, dodržení splátkového kalendáře, očkovacího kalendáře dětí aj.) + dohoda na možné podpoře v určitých postupech (příprava na jednání, shromáždění dokumentů atd.). Pracovník je schopen rozlišovat rady a doporučení uživatelem vyžádané a nevyžádané. Reflektuje, kdy vykonává kontrolu, a kdy pomáhá. Nepřebírá za uživatele odpovědnost.
- Aktivní pomoc při jednání s úřady a dalšími subjekty (zastupování a doprovod uživatelů při jednáních na úřadech, **ve škole**, vyplňování listin atd.). Pracovník může z počátku jednat za uživatele, doplňovat ho, později facilitovat či podporovat uživatele svou přítomností.

b) Výchovné poradenství

- Zaměřuje se na poskytování informací zabývajících se výchovou. Výchovná práce se týká jak rodičů, tak dětí - změny jsou vyžadovány na obou stranách. Cílem je obnovení či posílení rodičovských kompetencí a konstruktivního výchovného působení, s možností využití spolupráce s dalšími odborníky (př. etoped).

c) Sociálně aktivizační služby

- Výchovná, vzdělávací a aktivizační činnost:
 - pracovně výchovné činnosti s dětmi (např. pomoc při školní přípravě, zapojení dětí do domácích činností);
 - pracovně výchovné činnosti s dospělými (př. podpora a nácvik rodičovského chování, při jednání na úřadech, ve školách, asistence při rozhovoru s učitelem);
 - nácvik a upevňování motorických, psychických a sociálních schopností a dovedností dítěte (motorická cvičení, v rámci praktických činností, volnočasových aktivit podpora sourozeneckých vztahů aj.);

- zajištění podmínek a poskytnutí podpory při vzdělávání dětí (např. pomoc při stanovení a aplikování doporučených vzdělávacích postupů z Pedagogicko psychologické poradny);
- zajištění podmínek pro volnočasové aktivity (pomoc při volbě aktivit, hledání finančního zajištění atd.).
- Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím (př. v odůvodněných případech doprovází děti do škol, dojednává setkání rodičů se školou, pracovníky OSPOD aj., současně se jednání může účastnit se souhlasem klienta).
- Sociálně terapeutické činnosti (pomoc při hledání zaměstnání, při řešení zadluženosti atd.).
- Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí (př. zajištění dětského tábora, zakládání e-mailu, práce na odvrácení rizika odebrání dítěte z rodiny, hájení zájmů a práv uživatele).

1.4 Terénní sociální pracovník jeho činnosti a kompetence

Profese sociálního pracovníka se vztahuje na výkon činnosti např. v SS, ve školách, školských zařízeních, v OSPOD, ve věznicích apod. Sociální pracovník vykonává sociálně právní poradenství, depistáž, poskytuje krizovou pomoc aj. Způsobnost k právním úkonům, bezúhonnost, zdravotní a odborná způsobilost jsou předpoklady pro výkon tohoto povolání (Černá, 2008, s. 17).

Výše zmíněná autorka popisuje, že terénní sociální pracovník je ten, který vykonává TSP. Musí mít určité osobnostní předpoklady – znalosti a dovednosti v oboru, zkušenosti, být komunikativní, respektovat druhé, mít všeobecný přehled. Zároveň by měl mít zájem o klienta, být empatický, důvěryhodný, otevřený, flexibilní, hovořit srozumitelně, mít nastavené hranice a znát jejich mez.

Činnosti terénního sociálního pracovníka

Černá (2008, s. 19-20) popisuje následující činnosti, které terénní sociální pracovník vykonává:

- 1) Vyhledává potenciální uživatele služby v jejich přirozeném prostředí, navazuje s nimi kontakt, informuje je o podmínkách služby, kterou nabízí.
- 2) Mapuje situaci uživatele, podmínky, v kterých žije a zdroje, které může využít při řešení jeho problémů.

- 3) Pracuje s uživatelem na formulaci zakázky, jejíž formulace závisí na konkrétní životní situaci uživatele, a plánuje s ním jednotlivé kroky spolupráce, které vedou k naplnění zakázky.
- 4) Společně realizují plán v rámci poskytované sociální služby:
 - zprostředkovává kontakt se společenským prostředím, pomáhá zprostředkovat sociální kontakty, působí na obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou;
 - poskytuje základní sociální poradenství;
 - funguje jako poradce a prostředník, mediátor pro uživatele **při jednání s institucemi** a vyřizování úředních záležitostí;
 - objasňuje práva klienta a možnosti jejich uplatnění;
 - poskytuje pomoc při obstarávání osobních záležitostí, napomáhá při snižování rizik (např. zdravotní).
- 5) Aktivně se zapojuje do preventivních programů snižující riziko sociálního vyloučení, a které podporují sociální začleňování osob.
- 6) **Vytváří a udržuje zdvořilé pracovní vztahy s organizacemi, odborníky, jednotlivci, respektuje jejich odlišné pohledy a spolupracuje s nimi v zájmu uživatele služby a v zájmu rozvoje služeb.**

Mezi další hlavní činnosti terénního sociálního pracovníka, které lze řadit spíše do provozní části výkonu práce, rozvoji služby a osobnosti pracovníka, patří např.:

- účast na poradách, supervizích; zvyšování odborné způsobilosti, vzdělávání; dodržování etického kodexu, vnitřních směrnic organizace; vedení osobní dokumentace uživatele služby, ochrana osobních údajů; spolupráce s dobrovolníky; dodržování pravidel bezpečnosti a hygienických předpisů; rozvoj samotné služby, propagace činnosti organizace a služby atd. (Černá, 2008, s. 20).

Kompetence terénního sociálního pracovníka

Kompetence se vyznačují rozsahem působnosti, oprávnění a povinností. Jsou terénnímu sociálnímu pracovníkovi a terénnímu pracovníkovi svěřeny k výkonu jejich povolání. Odrážejí se v jejich náplni práce (Nedělníková, 2008, s. 15).

Následující členění kompetencí v TSP byla vytvořena v rámci projektu „Podpora vytváření systému terénní sociální práce (tvorba metodických příruček)“. Jde o model, vycházející

z platné legislativy, která připisuje určité typy činností pracovníkům (dle míry jejich kvalifikace), ale i sociálním službám (povinné činnosti).

Dle Nedělníkové a kol. (2008, s. 28 - 31), terénní sociální pracovník vykonává soubory činností na úrovni:

- 1) přímé práce s uživatelem;
- 2) nepřímých aktivit ve prospěch uživatele;
- 3) aktivit nutných pro rozvoj sociální služby;
- 4) metodické vedení terénních pracovníků dle struktury organizace;
- 5) aktivit ve prospěch profesního rozvoje.

Z výše uvedeného členění autorka bakalářské práce (BP) vybrala dva soubory činností, jejichž charakteristiku blíže popisuje. Tyto soubory vnímá jako nezbytné pro přímou práci s klientem a řešení jeho životní situace.

Přímá práce s uživatelem

Přímá práce zahrnuje činnosti v bezprostředním kontaktu s uživatelem. Jabůrková (2008, s. 332 - 333) uvádí, že terénní sociální pracovník vykonává:

- 1) **Depistáž** – aktivně vyhledává a kontaktuje potenciální uživatele podle cílové skupiny a sociální služby.
- 2) **Sociální služby**, které organizace nabízí -
 - a) Poradenství
 - Základní sociální poradenství, které dle § 3 vyhlášky č. 505/2006, obsahuje poskytnutí informace směřující k řešení nepříznivé sociální situace, informace o možnostech výběru druhu SS, o základních právech a povinnostech uživatel a možnostech podpory členů rodiny.
 - Odborné sociální poradenství, které dle §4 vyhlášky č. 505/2006, obsahuje zprostředkování navazujících služeb, kontaktů, poradenství v oblastech práva, psychologie, v sociálních systémech aj.
 - b) Terénní programy
 - Nedělníková a kol. (2008, s. 29) uvádí, že organizace může být poskytovatelem TP. Základní činnosti této služby jsou popsány v podkapitole 1.1 Vymezení pojmů.

c) Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

Poskytuje-li organizace tuto službu, patří dle §30 vyhlášky č. 505/2006, k základním činnostem této služby:

- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti – př. pracovně výchovná činnost s dětmi a dospělými (např. vedení hospodaření, udržování domácnosti, podpora a nácvik sociálních kompetencí při jednání ve školách); nácvik a upevňování sociálních, motorických a psychických dovedností a schopností; poskytnutí podpory a podmínek pro volnočasové aktivity a pro přiměřené vzdělávání dětí;
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím;
- sociálně terapeutické činnosti (vedou k rozvoji, udržení osobních a sociálních schopností a dovedností, k sociálnímu začlenění);
- pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů – př. pomoc při vyřizování běžných záležitostí, aktivity vedoucí k sociálnímu začleňování (Nedělníková, aj., 2008, s. 30).

d) Case management

Slouží ke koordinaci sociálních, pedagogických, psychologických, zdravotnických a dalších služeb v zájmu uživatele, jehož potřeby přesahují možnosti jediné služby. Jedná se o **případovou konferenci**, tzn. schůzku složenou z minimálně tří stran, která je řízená nezávislým moderátorem. Všechny strany jsou obeznámeny s klientským případem. Výstupem schůzky je stanovení reálných cílů s časovým horizontem pro všechny zúčastněné, vedoucí ke zlepšení sociální situace uživatele (Hrubeš, 2016 [online]).

Nepřímé aktivity ve prospěch uživatelů

- a) Terénní sociální pracovník mapuje situaci v prostředí, kde mapuje rizika, vyhledává zdroje potřebné k dosažení cílů.
- b) Koordinuje zdroje a iniciuje změny v zájmu cílové skupiny.
- c) Provádí opatření v oblasti prevence (např. podílí se na besedách, vzdělávání).
- d) Spolupracuje s příslušnými organizacemi (Nedělníková, aj., 2008, 30-31).

Terénní sociální pracovník, v rámci nepřímé práce s klienty, navazuje partnerské vztahy s organizacemi/institucemi ve prospěch klienta. Již ve fázi mapování „terénu“ může pracovník kontaktovat možné spolupracující organizace, informovat je o cílové skupině, s níž pracuje, představit svou činnost a nabízené služby. Snaží se navázané vztahy udržovat pomocí

konzultací jednotlivých případů a způsobů jejich řešení, případových konferencí, účasti na kulatých stolech apod. (Kuzníková, 2008, s. 166).

2 Spolupráce s institucemi

Spolupráce je vnímána jako důležitá součást TSP. Mnohdy může vést k zlepšení celkové situace klienta a jeho rodiny. Následující text popíše zásady efektivní spolupráce a její realizaci. Dále se zabývá nabídkou, výhodami spolupráce a žádoucími znaky kvalitní dohody. Další podkapitola uvádí spolupráci s ohledem na kompetence terénního sociálního pracovníka. V závěru je popsána spolupráce v oblasti školství.

2.1 Zásady efektivní spolupráce a její realizace

Zásady efektivní spolupráce

„Terénní sociální pracovník je součástí sociálních sítí, které v zájmu svých klientů buduje a rozvíjí“ (Nedělníková, aj., 2008, s. 41). Spolupráce je zcela jistě nejkonstruktivnější vztah, kterým můžeme navázat ve prospěch klientů. Ne vždy se to podaří, což by měl mít pracovník na paměti. V první řadě je důležité dohodnout si jistá pravidla – kdo – co – a jak bude dělat. Jinými slovy, definovat si cíl, rozdělit si role a jednotlivé úkoly vedoucí k naplnění stanovených cílů (Kuzníková, 2008, s. 196). Spolupráce je vnímána jako výhodná, jelikož všichni při ní nakonec něco získají.

Dále Kuzníková (2008, s. 196) konstatuje, že spolupráci charakterizuje očekávání dosažení společného cíle, naděje, že se „to“ podaří, spravedlivé rozdělení úkolů, které vedou k naplnění cíle atd. Je to **velice silný nástroj**, jenž dokáže snižovat předsudky, navázat vztah a sblížení mezi jednotlivými skupinami, vnést více pochopení pro jednání jednotlivých aktérů spolupráce apod.

Dle výše zmíněné autorky (2008, s. 196) je spolupráce vhodná, pokud se jedná o dlouhodobou spolupráci; v situacích, kdy je třeba sladit a najít spokojenost všech stran; je-li potřebné analyzovat původ narušených vztahů či získat a zachovat dobré vztahy.

Při spolupráci s institucemi/subjekty terénní sociální pracovník dodržuje, zřetelně seznamuje a sděluje druhé straně tyto zásady:

- Mlčenlivost – informace o uživateli poskytuje pracovník ostatním zainteresovaným subjektům pouze s jeho souhlasem.
- Odpovědnost - terénní sociální pracovník nepracuje a nerozhoduje za uživatele, nepřebírá za něj odpovědnost.

- Dobrovolnost - uživatel spolupracuje s terénním sociálním pracovníkem dobrovolně (Nedělníková, aj., 2008, s. 28).

Autorka BP podotýká, že terénní sociální pracovník jedná vždy v zájmu klienta. Je však žádoucí, aby se zaměřil i na zájmy spolupracující instituce/spolupracujícího subjektu, vcítil se do role partnera a respektoval a pochopil potřeby druhé strany.

Při zahájení spolupráce je důležité, aby se pracovník snažil hledat kolektivní zájmy všech stran. Pokud existují, je pravděpodobné, že dosažení dohody a stanovených cílů bude snadné. Zájmy všech stran mohou být také rozdílné, což se nemusí nutně vylučovat (mohou být slučitelné a vzájemně se doplňovat). Jestliže spolupráce probíhá s někým, s kým je klient v konfliktu (např. škola), je podstatné soustředit se na společný zájem s cílem pomoci dítěti zvládnout potíže ve škole. Zároveň brát v úvahu zájmy druhé strany, nikoli pouze zájmy vlastní. Mohou nastat i situace, kdy se zájmy vylučují. V takovém případě je vhodná volba kompromisu či ústupu, a pracovník jedná tak, aby nebyla nabežena důvěra a zachovala se možnost spolupráce do budoucna (Kuzníková, 2008, s. 196-197).

Dle zmíněné autorky (2008, s. 201) další důležitou zásadou je, neupínat se k jedinému řešení celé situace. Tvrdí, že mít připraveno více variant a možností řešení, se jeví jako efektivnější.

Realizace spolupráce

Vztahy spolupráce s partnery navazuje terénní sociální pracovník v rámci nepřímé práce, nejlépe ve fázi monitorování lokality. Je velice důležité, hned na začátku, **vyjasnit druhé straně roli pracovníka, jeho pravomoce a pracovní náplň**. Setkání je vhodné především s těmi partnery, se kterými lze předpokládat častý kontakt. Osvědčenou metodou je přizvat si na první jednání s institucí třetí osobu, která je v dané lokalitě vnímána jako autorita a má dobré jméno (př. vedoucí prevence kriminality). Případně by mohly tyto autority setkání předjednat (Kuzníková, 2008, 197). Autorka BP tvrdí, že realizace spolupráce nemusí být vždy úspěšná, záleží také na osobnosti jednotlivých aktérů, jejich nastavení a ochoty jednat ve prospěch žáka i rodiče.

Kuzníková (2008, s. 197) doporučuje, aby terénní sociální pracovník, který jde na první jednání prezentovat svou činnost a pracovní náplň, si předem připravil, co bude říkat ohledně možné spolupráce (př. kam by spolupráce měla směřovat, co je cílem), sepsal si základní

body, informoval o spolupráci s dalšími kolegy odjinud, přinesl letáky, brožury, vizitky a držel se jistých zásad slušného chování (vypnutý mobil, přiměřené oblečení aj.).

2.2 Nabídka a výhody spolupráce, žádoucí znaky kvalitní dohody

Nabídka a výhody spolupráce

Obecně lze říci, že při jednání ať už s veřejnými institucemi, neziskovými organizacemi či dalšími subjekty, jsou určité výkony, činnosti, které terénní sociální pracovník může v rámci své práce nabídnout. Dle Nedělníkové (aj., 2008, s. 26-27) se jedná se např. o:

- zprostředkování kontaktu mezi klientem a institucí/subjektem (doprovod klienta);
- poskytování základního sociálního poradenství v terénu;
- zprostředkování a doporučení dalších sociálních služeb, které jsou pro řešení klientovi situace potřeba;
- vzájemné sdílení informací se souhlasem klienta, zkušeností z terénu (např. informovanost o omezených možnostech klientů hradit nájemné);
- vzájemnou spolupráci týkající se řešení nepříznivé životní situace klienta, podporu a motivaci klienta v hledání vhodných řešení;
- pomoc s vyřizováním listin, porozumění dopisům a jiným úředním záznamům;
- předávání informací klientovi o fungování systému (např. postupy úřadů);
- vysvětlení vzájemných postojů (př. postupy školy, obavy klienta přijít do školy);
- mediaci mezi subkulturou a většinovou společností (terénní sociální pracovník se snaží porozumět příčinám obtíží klientů, zná jejich kulturu atd.).

Při navazování spolupráce je rozhodující srozumitelně a otevřeně nabídnout poskytované služby, rozptýlit obavy druhé strany a stanovit jasné hranice tzn., že terénní sociální pracovník:

- není obtížnou konkurencí;
- není neobjektivním obhájcem ani aktivistou (podpora a práce s klientem při uplatňování práv a povinností - Kuzníková, 2008, s. 199);
- není „prodlouženou rukou“ místní samosprávy či úředníků směrem k uživatelům (jedná především v zájmu klienta);
- poukazuje na společný cíl – zlepšení sociální situace konkrétní osoby/cílové skupiny (Nedělníková, aj., 2008, s. 27).

Dle Kuzníkové (2008, s. 199) terénní sociální pracovník je osoba, která seznamuje, objasňuje úředníkům či pracovníkům jiné organizace výčet konkrétních nabízených služeb:

- vyplnění „bílého místa“ na mapě sociálních služeb v dané lokalitě;
- individuální přístup k uživatelům služby, být k dispozici místním úřadům;
- schopnost připravit uživatele na jednání s institucí;
- je zprostředkovatelem komunikace mezi uživatelem a institucí/subjektem;
- je partnerem pro společné prosazování zájmů uživatelů;
- je zdrojem informací z lokality (upozorňuje na „doutnající“ problémy).

Žádoucí znaky kvalitní spolupráce

Je možné dosáhnout žádoucí spolupráce, pokud jsou naplňovány tyto znaky:

- a) **Jednoznačnost a srozumitelnost** - uzavření písemné dohody, které všechny strany rozumí a souhlasí s ní (např. spolupráce OSPOD s terénní službou).
- b) **Uskutečnitelnost** – dohoda obsahuje detailní popis dosažení cíle (je stanoven cíl a kroky vedoucí k naplnění), dále termíny uskutečnitelných kroků a kdo odpovídá za jejich realizaci.
- c) **Dohoda počítá se všemi dotčenými** – respektuje zájmy všech lidí, kteří jsou dohodou ovlivněni (klienti, rodina klienta) nebo ji mohou ovlivnit (př. osoby, které mají pravomoci).
- d) **Bere v úvahu okolnosti** – dohoda by neměla odporovat žádné předem známé události a informaci.
- e) **Je konsensuální** - všichni účastníci s dohodou souhlasí.
- f) **Nevyvolává nebezpečí konfliktu** – dohoda by neměla zásadně ovlivnit někoho, kdo se jí nezúčastnil.
- g) **Spokojenost všech zúčastněných stran** (Kuzníková, 2008, s. 202).

Dle zkušenosti terénní sociální pracovník svým jednáním, chováním, lidským přístupem, respektem vůči všem stranám, pohledem na možnosti a schopnosti klienta, jeho životní situaci, pohledem na pravomoce institucí, subjektů a jejich omezených možností, může přispět k vzájemnému porozumění a snadnějšímu hledání schůdného řešení.

2.3 Spolupráce s ohledem na kompetence terénního sociálního pracovníka

Kuzníková (2008, s. 151) podotýká, že při spolupráci s institucemi, by měl terénní sociální pracovník dbát na své kompetence tzn., pomáhá klientovi navazovat kontakty s dalšími institucemi, pomáhá mu při vyřizování běžných záležitostí, poskytuje základní poradenství aj. Odkazuje klienta na organizace, které mu mohou pomoci při řešení situace (poskytnutí informací o instituci není vždy dostačující).

Terénní sociální pracovník by měl znát místní úřady, poskytovatele SS a další subjekty, které mohou klientovi pomoci v jeho situaci. Ve své práci se neobejde bez spolupráce s těmito organizacemi a subjekty. Ideálně by měl znát představitele těchto subjektů a mít s nimi dobrý vztah, který navázal před počátkem spolupráce (Kuzníková, 2008, s. 151).

Pokud je v klientském „případu“, který byl pracovníkovi svěřen, zainteresovaná další osoba/instituce (př. škola, členové rodiny), je důležité navázat s ní spolupráci, samozřejmě se souhlasem uživatele služby včetně vysvětlení důvodu spolupráce.

Jakmile pracovník zjistí, kdo je v „případu“ angažován, je vhodné:

- kontaktovat se s ostatními subjekty, aby věděli, že s uživatelem někdo pracuje;
- zjistit, jak jednotlivé subjekty vnímají problém uživatele, co kdo dělá v řešení jeho situace, co funguje/nefunguje;
- navázat s nimi spolupráci, zjistit její cíl a kdo se dále v „případu“ angažuje (Nedělníková, aj., 2008, s. 42).

V rámci činností, kompetencí terénního sociálního pracovníka při práci s rodinou (zprostředkování kontaktu se společenským prostředím) probíhá spolupráce nejčastěji s:

- místními úřady např. OSPOD, úřad práce, městský úřad, bytový odbor;
- poskytovatelé různých SS (př. NZDM, Probační mediační služba);
- **školská zařízení** včetně pedagogicko-psychologických poraden (PPP);
- diagnostické ústavy, výchovné ústavy, střediska výchovné péče, dětské domovy;
- pediatrii, psychiatrické a psychologické ambulance, pedagogové;
- soudy;
- svépomocná a zájmová sdružení (Nedělníková, 2008, s. 152).

Vzhledem k tématu, kterým se BP zabývá, představí následující podkapitola 2.4 Spolupráce v oblasti školství, možnosti spolupráce z pohledu TSP.

2.4 Spolupráce v oblasti školství

Kuzníková (2008, s. 187) představuje vzdělávání jako jednou z klíčových oblastí pro integraci dítěte do společnosti. Pro samotné dítě však může škola být místem deprivace (dítě strádá) nebo prostorem, kde se cítí bezpečně.

„Rodina a škola nejsou dva oddělené světy, kvalita vztahu ovlivňuje prožitky dítěte, vztah k učení a vzdělávání, sociální chování, orientaci ve vztazích, způsoby řešení problémů; spolupráce nabízí dětem modely. Často může docházet k nedorozumění, a to zejména u žáků s výukovými a výchovnými problémy, zejména z rodin etnických menšin, sociálně slabých rodin a rodin dysfunkčních.“ Dále autorka uvádí, že spolupráce v oblasti školství je nutná, ale zatím není využívána tak, jak by bylo potřeba. Poukazuje na to, že školy jsou uzavřenými systémy, které nepouštějí další instituce „za své brány“. **A je třeba zprostředkovávat kontakt rodiny a školy.** V tomto ohledu Kuzníková (2008, s. 187) poukazuje na jisté možnosti (vyplývající z nepřímé práce s klientem), které mohou napomoci ve spolupráci s pedagogy:

- obeznámení s rodinnou situací klientů;
- společná formulace dodržování určitých pravidel;
- vzájemné předávání informací – učitel může dávat rodičům i terénním sociálním pracovníkům zpětnou vazbu ohledně plnění úkolů, chování dítěte, docházky, úspěchů aj. Zapojení pedagoga do rodinné výchovy je nadstandardní vstřícný krok.
- Konzultace s třídním učitelem, výchovným poradcem příp. školním psychologem,
- zprostředkování vyšetření v PPP nebo speciálně pedagogickém centru (SPC).

V kontextu přímé práce s klienty, pak může pracovník TP nabídnout:

- doprovod dětí (pokud je to nezbytně nutné) a rodičů do školy, podporu rodičům při přípravě školních povinností;
- zprostředkování doučování;
- v jistých případech zprostředkování specializované služby (osobní asistence např. pro mentálně postižené dítě);
- zprostředkování volnočasových aktivit (př. zájmové kroužky v domě dětí a mládeže, NZDM, aktivity nabízené v rámci terénní sociální služby), nejlépe mimo vyloučenou lokalitu, sídliště, kde dítě bydlí;
- vytipování a obstarání speciálních výukových programů (Kuzníková, 2008, s. 187-188).

3 Základní školy speciální a praktické

V úvodu kapitoly jsou vymezeny pojmy – Speciální pedagogika, socializace, sociální znevýhodnění a inkluze. Dále je charakterizována základní škola speciální a praktická. V rámci podkapitoly jsou definovány cílové skupiny. V závěru jsou popsány kompetence pedagogů a jejich přístupy.

3.1 Vymezení pojmů

Speciální pedagogika

Fischer (aj., 2008, s. 14) vymezuje speciální pedagogiku (SPED) jako vědní disciplínu zabývající se rozvojem, péčí, výchovou a vzděláváním lidí s jistým druhem postižení či znevýhodnění, jejich socializací, a to **od narození až do konce života**. Cílem je maximální rozvoj osobnosti jedince s postižením či znevýhodněním a dosažení maximální **socializace**.

Fischer (2008, s. 13) popisuje SPED jako velmi podstatný a rozvinutý obor pedagogiky. Význam a poslání spočívá ve speciální edukaci a rozvoji jedinců, kteří mají oproti ostatním speciální edukační potřeby a potřebují, pro svůj rozvoj, speciální přístup a péči.

Dále Fischer (2008, s. 14-15) poukazuje na existenci určitých trendů, objevujících se v různém časovém období (středověk – současnost), které do SPED pronikají a významným způsobem utváří její pojetí a charakter. Postoj **humanistický** je typický pro současnost, jehož základním východiskem je zachování přirozeného principu důstojnosti směrem k znevýhodněnému jedinci. Nedílnou součástí humanizačních tendencí je **tendence integrační**. Současným trendem je snaha o integraci těch, u kterých je to částečně možné, do společenského okolí. S tím souvisejí materiální, ekonomické, psychosociální podmínky a jejich vytváření.

Průcha (2009, s. 712) uvádí, že SPED se dělí na dílčí subdisciplíny, které reflektují druhy poruch a handicapů, jenž vyžadují specifické formy výchovy, vzdělávání a pomoci při socializaci u jednotlivců. Valenta (2014, s. 9) popisuje nejčastější praktické členění dle tzv. pédií:

- logopedie (SPED osob s narušenou komunikační schopností);
- psychopedie (SPED osob s mentálním postižením či jinou duševní poruchou);
- tyflopédie neboli oftalmopedie (SPED osob se zrakovým postižením);
- somatopedie (SPED osob s postižením hybnosti – tělesně postižených, nemocných a zdravotně oslabených);

- surdopedie (SPED osob se sluchovým postižením);
- etopedie (SPED osob s poruchami chování, rizikovým chováním).

K této klasifikaci se v současné době přiřazují další tři disciplíny:

- SPED osob s kombinovaným handicapem (jedinci s více vadami)
- SPED osob s poruchami učení nebo chování (Průcha, 2009, s. 712)
- Bendová (2015, s. 10) poukazuje na SPED osob s mimořádným nadáním (nová tendence zařazovat tuto oblast do kompetencí SPED).

Předmětem SPED je zkoumání podstaty a zákonitostí výchovy a vzdělávání jedinců se speciálními potřebami (Valenta, 2014, s. 9). Dle zákona č. 561/2004 Sb., § 16 je míněna dítětem, žákem a studentem se speciálními vzdělávacími potřebami:

- osoba se zdravotním postižením;
- osoba se zdravotním znevýhodněním;
- **osoba se sociálním znevýhodněním.**

Socializace

Jedná se o celoživotní proces, v kterém si jedinec osvojuje lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu, čímž se začleňuje do společnosti. Realizuje se sociálním učením, komunikací a interakcí, i nátlakem. Socializace se odehrává především **v rodině**, ve skupinách vrstevníků, **ve škole**, v práci apod. Socializace ve škole má specifickou podobu. Žáci se musí přizpůsobovat institucionalizované výchově a vzdělávání a požadavkům učitelů, což klade nároky jak na učitele, tak na samotné žáky (Průcha, 2003, s. 216).

Sociální znevýhodnění

Habrová (aj., 2015, s. 8) vysvětluje sociální znevýhodnění (SZ) jako širokou škálu příčin školních neúspěchů žáků z nezdravotních důvodů, které mají původ v přirozeném sociálním zázemí dítěte nebo pramení z jiných okolností v jeho životě. Tyto skutečnosti dítě nemůže ovlivnit a stávají se pro něj přítěží v prostředí školy. Dále autorka poukazuje na pestrou škálu jednotlivých příčin a projevů SZ. Jednotlivé aspekty SZ je možné vymezit na úrovni jednotlivce (př. jazyková odlišnost, sexuální orientace), na úrovni rodiny (např. dysfunkční rodina, odlišný životní styl, nepodporování dítěte ve vzdělávání), v sociálním prostředí (sociálně vyloučená lokalita, umístění žáka mimo rodinu aj.) a v souvislosti se socio-

ekonomickým statusem (chudoba, migrace, kulturní a náboženská odlišnost atd.). Rovněž podotýká, že tyto aspekty se velmi často kombinují.

Je nutné, **ze strany školy**, výše uvedené skutečnosti reflektovat, průběžně zjišťovat situaci žáka, sledovat případné signály a změny a umět na ně přiměřeně reagovat výběrem vhodných podpůrných strategií (Habrová, aj., 2015, s. 9).

Inkluze

Valenta (2014, s. 260) vysvětluje inkluzi jako plné začlenění jedince do společnosti, hlavního vzdělávacího proudu. Bendová (2015, s. 17), v kontextu výchovy a vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, tento pojem rozvíjí o tzv. inkluzivní třídy, které představují prostředí, jenž je otevřeno všem bez rozdílu rasy, handicapu, jiné kultury atd., zkrátka bez diskriminace a předsudků. Reflektuje rovný přístup a stejné příležitosti všem.

3.2 Charakteristika základních škol speciálních a praktických

Základní škola speciální

Dříve také nazývána „pomocná škola“, vychovává a vzdělává obtížně vzdělávatelné žáky, kteří nemají dostatek intelektu (jedinci se středně těžkou, těžkou, hlubokou mentální retardací, kombinovanými vadami a autismem) na to, aby se mohli vzdělávat v základní škole praktické. Vzdělávání je velmi náročné, proto je nutné zajistit vhodné podmínky pro výuku, tzn. mít k dispozici speciálního pedagoga, speciální učebnice, malé skupinky žáků ve třídě, klidné prostředí apod. V rámci základní školy speciální (ZŠS) je stanovená desetiletá školní docházka, po jejím ukončení získává žák základní vzdělání. Ve třídě je 4-6 žáků. Škola si u svých žáků klade za cíl získat základní vědomostí a dovedností (psaní, čtení, počítání), osvojení si hygienických návyků, rozvíjení motoriky aj. Jednoduše řečeno, vybavit žáky vědomostmi, dovednostmi a návyky a tím jim umožnit maximální zapojení do společnosti (Speciální školství v Česku © 2016 [online]).

Škola přijme žáka na základě doporučení školského poradenského zařízení – PPP nebo SPC.

Dle vyhlášky č. 73/2005 Sb., § 5 mezi **typy speciálních škol** patří:

- „*mateřská škola pro zrakově postižené, základní škola pro zrakově postižené, střední škola pro zrakově postižené (střední odborné učiliště pro zrakově postižené, odborné*

učiliště pro zrakově postižené, praktická škola pro zrakově postižené, gymnázium pro zrakově postižené, střední odborná škola pro zrakově postižené), konzervatoř pro zrakově postižené;

- *mateřská škola pro sluchově postižené, základní škola pro sluchově postižené, střední škola pro sluchově postižené (střední odborné učiliště pro sluchově postižené, odborné učiliště pro sluchově postižené, praktická škola pro sluchově postižené, gymnázium pro sluchově postižené, střední odborná škola pro sluchově postižené);*
- *mateřská škola pro hluchoslepé, základní škola pro hluchoslepé;*
- *mateřská škola pro tělesně postižené, základní škola pro tělesně postižené, střední škola pro tělesně postižené (střední odborné učiliště pro tělesně postižené, odborné učiliště pro tělesně postižené, praktická škola pro tělesně postižené, gymnázium pro tělesně postižené, střední odborná škola pro tělesně postižené);*
- *mateřská škola logopedická, základní škola logopedická,*
- ***mateřská škola speciální, základní škola praktická, základní škola speciální, odborné učiliště, praktická škola;***
- *základní škola pro žáky se specifickými poruchami učení, základní škola pro žáky se specifickými poruchami chování;*
- *mateřská škola při zdravotnickém zařízení, základní škola při zdravotnickém zařízení, základní škola speciální při zdravotnickém zařízení“.*

Základní škola praktická

Základní školy praktické (ZŠP) navštěvují děti, které nemohou s úspěchem studovat na Základní škole (ZŠ). Jedná se o žáky s lehkým mentálním postižením nebo s podprůměrnou rozumovou schopností, s poruchami koncentrace, děti se speciálními poruchami učení (SPU) či hyperaktivní, psychicky a nervově nemocné děti. Cílem školy je příprava žáků na zapojení, případně úplnou integraci do běžného života. Výukové předměty jsou podobné jako na běžných ZŠ (včetně cizího jazyka), učební osnovy jsou však přizpůsobeny možnostem a schopnostem žáků. Důraz je kladen na velký počet praktických hodin a tělesné výchovy (Speciální školství v Česku © 2016 [online]).

Valenta (2014, s. 38) také uvádí, že škola je často vybavena cvičnými kuchyněmi, pracovními dílnami, keramickými, výtvarnými ateliéry, pozemky, skleníky aj., kde se uskutečňuje praktická příprava žáků. V rámci ZŠP je stanovená devítiletá školní docházka.

Po jejím ukončení získává žák základní vzdělání. Pokud školu navštěvují žáci romského původu, je ředitelům doporučován Alternativní vzdělávací program zvláštní školy pro žáky romského etnika (Speciální školství v Česku © 2016 [online]. Škola přijme žáka na základě doporučení PPP nebo SPC.

Je důležité zmínit, že každá škola se řídí školním řádem a dalšími důležitými pedagogickými dokumenty, které si sama vytvoří. Zákon č. 561/2004 Sb., § 164, odst. 2, popisuje následující: „*Ředitel školy zřizuje pedagogickou radu jako svůj poradní orgán, projednává s ním všechny zásadní pedagogické dokumenty a opatření týkající se vzdělávací činnosti školy.*“ Dále zákon podotýká, že: *Pedagogickou radu tvoří všichni pedagogičtí pracovníci školy.*“

Personální obsazení

Mezi nejtypičtější pedagogické profese na základní škole speciální a praktické (ZŠSP) se řadí: pedagogický pracovník (vč. třídního učitele), speciální pedagog (vč. logopeda), výchovný poradce a asistent pedagoga. Funkce školního speciálního pedagoga a metodika prevence není vykonávána na všech školách. Z praxe vyplývá, že většinou tyto pozice zastává jedna osoba, a to buď výchovný poradce či někdo z řad učitelů.

Z výše titulovaných pojmů pedagogických profesí jsou v BP uvedeny pouze pedagogičtí pracovníci, kteří se dostávají nejčastěji do kontaktu s terénními pracovníky, s nimiž probíhá vzájemná spolupráce ve prospěch sociálně znevýhodněných žáků.

Pedagogický pracovník

„Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, výchovnou, speciálně-pedagogickou nebo pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného. Pedagogickým pracovníkem je též zaměstnanec, který vykonává přímou pedagogickou činnost v zařízeních sociálních služeb (Zákon č. 563/2004 Sb., § 3, odst. 1). Dále zákon poukazuje na to, že přímou pedagogickou činnost vykonává: *učitel, pedagog v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků, vychovatel, **speciální pedagog**, psycholog, pedagog volného času, asistent pedagoga, trenér, metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně, vedoucí pedagogický pracovník.* Pedagogický pracovník je osoba s odbornou kvalifikací, která je blíže popsána v zákoně č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících, § 6–22.

Třídní učitel

Pedagogický pracovník, který organizačně řídí a výchovně vede kolektiv žáků ve třídě. Koordinuje výchovnou a vzdělávací činnost všech pedagogů vyučujících ve třídě a rovněž také **spolupráci s rodiči**. Vede a zodpovídá za pedagogickou dokumentaci a provádí administrativní činnosti ve své třídě (Průcha, aj., 2003, s. 253). Ke svému výkonu funkce je pověřen ředitelem školy. Zajišťuje specifické úkoly vyplývající z jeho pověření (Katedra učitelství a humanitních věd: Třídní učitel a jeho role ve vzdělávacím procesu, 2014).

Speciální pedagog

Definice pedagogického pracovníka, dle zákona č. 563/2004 Sb., § 3, odst. 1, o pedagogických pracovnících, se rovná definici speciálního pedagoga. Jedná se o pedagoga, jehož pozice je svým způsobem výjimečná a neobvyklá. Jde o „běžného“ učitele, který pracuje s dětmi a mládeží s určitým druhem handicapu (zdravotní postižení, zdravotní znevýhodnění, sociální znevýhodnění).

Výchovný poradce

Působí v rámci systému výchovného poradenství na základních, středních a speciálních školách. Jeho hlavní náplní je informační činnost pro žáky, rodiče, učitele i jiné pracovníky mimo resort školství; sledování, hodnocení žáků včetně diagnostiky; vlastní návrhy postupů v rámci výchovy a vzdělávání žáků ve škole; konzultace pro žáky a zákonné zástupce; metodická podpora pro pedagogické pracovníky (Průcha, aj., 2003, s. 279).

Asistent pedagoga

Průcha (2009, s. 424) popisuje asistenta pedagoga, jako „pomocníka“ pedagoga, učitele. Významně se podílí na edukačním procesu dítěte (vč. mimoškolní výchovy) a jeho integraci. Jeho kompetence jsou legislativně vymezeny.

Školní speciální pedagog

Je jedním z odborníků zajišťujících činnost **školních poradenských pracovišť**, které obstarávají poradenské služby poskytované ve škole (Kucharská, 2013, s. 30). Dle vyhlášky č. 72/2005, § 1 jsou tyto služby poskytované dětem, žákům, studentům (dále jen „žák“), jejich zákonným zástupcům, školám a školským zařízením. Školní speciální pedagog může být

učitel v dané škole, zároveň také může pracovat ve školském poradenském zařízení (PPP, SPC), může to být odborník z jiného pracoviště či soukromá osoba s požadovaným vzděláním (OSVČ). Výhodou pro školu je, pokud školní speciální pedagog není zaměstnancem školy, ale působí jako externí pracovník. Lépe pak může zhodnotit řešení komplikovaných případů, konfliktů vzniklé na půdě školy apod. (Kucharská, 2013, s. 31).

3.3 Cílové skupiny

Žáci, kteří navštěvují ZŠS a ZŠP lze, dle zákona č. 561/2004 Sb., § 16, zařadit do tří skupin osob se specifickými vzdělávacími potřebami, tzn. osoby se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním či **sociálním znevýhodněním**. Je chvályhodné, pokud ředitel školy (mateřské, základní, střední či vyšší odborné), se souhlasem krajského úřadu, zřídí funkci asistenta pedagoga pro žáka se speciálními vzdělávacími potřebami (Průcha, 2009, s. 454).

Sociálně znevýhodněný žák

Za sociálně znevýhodněné je pokládán „žák“, který nemá stejné příležitosti ke vzdělávání jako většinová populace žáků, a to především v důsledku nepříznivých sociokulturních podmínek svých rodin nebo jiných prostředí, v nichž žijí (Průcha, 2009, s. 454).

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále jen školský zákon) začleňuje děti se sociálním znevýhodněním mezi žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. *Sociální znevýhodnění je pro účely tohoto zákona:*

- *rodinné prostředí s nízkým sociálně kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy;*
- *nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova, nebo;*
- *postavení azylanta, osoby požívající doplňkové ochrany a účastníka řízení o udělení mezinárodní ochrany na území České republiky podle zvláštního právního předpisu (zákon č. 561/2004 Sb., §16, odst. 4).*

Legislativa sice poukazuje na některé typy SZ, ale vymezení je neúplné. Průcha (2009, s. 456) uvádí, že míru znevýhodnění je možné doplnit o následující charakteristiky:

- nízký stupeň vzdělání rodičů a dalších rodinných příslušníků;
- neúplnost rodiny;
- nízký příjem některého z členů rodiny;
- nezaměstnanost členů rodiny, nízký stupeň profesního postavení;

- nízká úroveň bydlení, nevyhovující bytové podmínky;
- menšinový původ.

Zároveň Habrová (aj., 2015, s. 9) v obecné rovině popisuje sociální znevýhodnění žáka následujícím způsobem:

- dítě žijící v prostředí, kde není dlouhodobě dostatečně podporováno ke vzdělávání či přípravě na vzdělávání (př. nevyhovující bytové podmínky, nedostatečné materiální zázemí);
- zákonní zástupci dítěte dlouhodobě nespolupracují se školou;
- dítě žijící v sociálně vyloučené lokalitě nebo v prostředí ohroženém sociálním vyloučením;
- znevýhodněné dítě z důvodu příslušnosti k etnické nebo národnosti menšině.

Dítě ze SZ prostředí nemá dostatek potřebných sociálních podnětů a nejsou uspokojovány jeho základní potřeby, což může vést k projevům zaostávání mentálního, sociálního, emocionálního a profesionálního vývoje (Birknerová, 2012, s. 281).

Romský žák

Dle Průchy (2009, s. 456) je menšinový původ jedním z charakteristických znaků SZ. Z tohoto důvodu autorka popisuje v cílových skupinách romského žáka. Nesděljuje tím však, že každý romský žák je sociálně znevýhodněný.

Kaleja (2011, s. 59) uvádí, že romský žák je považován za žák všech typů základních škol, jehož rodiče se sami za Romy považují a jsou si vědomi svého původu, ke svému romství se hlásí nebo jsou za Romy považovány svým okolím na základě domnělých či skutečných indikátorů (např. antropologických), pochází ze sociálně vyloučených lokalit či v nich žijí.

SPED v edukačním procesu s romským žákem, hraje podstatnou roli. Neopomíjí, že romské dítě pochází z jiného sociokulturně podnětného prostředí, s jinými normami a odlišným přístupem k otázce výchovy a vzdělávání (Kaleja, 2011, s. 10).

Výše zmíněný autor (2011, s. 25, 41) také upozorňuje na to, že již od chvíle, kdy romský žák nastoupí do školy, jsou na něj kladeny požadavky z pohledu rozdílného výchovného prostředí (rodina versus majorita) a hodnot. Žák je s tímto konfrontován. Rovněž zmiňuje, že čeština je pro mnoho romských dětí cizím jazykem a že dovednosti, ke kterým jsou vedeny doma, mají odlišnou strukturu a charakter. I způsob komunikace učitele a žáka je odlišný a vyžaduje principy interkulturního porozumění. Romský žák mnohdy nerozumí plnému významu slov, přesto se k tomu z různých důvodů (např. ostych) nehlásí. Z mé dlouhodobé

praxe vyplývá, že při komunikaci s romskými žáky je vhodné volit jednodušší slova (nikoli cizí slova), příp. se doptávat, zda daným slovům rozumí.

Kaleja (2011, s. 26, 45, 85-86) dále podotýká, že praktické činnosti hrají pro romského žáka nesmírně důležitou roli. Přináší mu do života mnoho praktických zkušeností a nabízí mu osobní a angažovaný prožitek. V reflexi sociálního prostředí romského dítěte je ideální, když má pedagog na paměti, že dítě vyrůstá v širší rodinné jednotce (více lidí se podílí na výchově), pochází z rodiny, kde jsou jiné postoje ke vzdělání, k materiálním a nemateriálním hodnotám, ke zdraví apod., volný čas tráví svobodně, má zvýšenou absenci, potřebuje svobodu pohybu (často jsou hyperaktivní), že veškerá péče ze strany rodiny je věnována nejmladšímu členu a další. Pokud pedagog nezapomíná na faktory ovlivňující sociální znevýhodnění žáka a věnuje jim pozornost, dochází k inkluzi a jeho přijetí majoritní společností.

Rodič

Průcha (2009, s. 319, 321, 323) vnímá rodiče jako nejdůležitějšího aktéra výchovy a vzdělávání vlastních dětí. Tvoří třetí nezbytný vrchol v pomyslném trojúhelníku vztahů (dítě – učitel – rodič) v edukačním procesu. Svými názory a postoji (i neprojevenými) významně ovlivňuje chod školy, školní úspěšnost svého dítěte a jeho působení ve školním prostředí. Dále uvádí, že to, jak jsou rodiče ve vztahu ke škole vnímáni a jak sami vnímají svoji roli, je důležitým východiskem pro vzájemnou komunikaci, percepci, spolupráci, participaci aj. Rodiče jsou také na základě socioekonomických, kulturních či etnických hledisek stratifikováni (rozvrstveni), a objevují se proto také rozdíly v jejich zájmech a potřebách. Povinnosti každého rodiče, plynoucí z plnění povinné školní docházky, jsou uvedené v zákoně č. 561/2004 Sb, § 22.

3.4 Kompetence pedagoga, jeho přístupy

Kořa (2007, s. 10-11) uvádí, že pedagog je významným činitelem ve společnosti, který má možnost ovlivňovat ideje, postoje a vzorce chování mladých lidí. Je zprostředkovatelem poznatků, teorií, hodnot, kulturních vzorců jednání, návyků i tradic. Podílí se na procesech socializace, kultivace a enkulturace, v kterých se respektuje individualita a autentičnost vychovávaného jedince, a zároveň přirozená autorita pedagoga.

Tureckiová (2012, s. 194) dělí kompetence pedagoga na osobnostní a profesní. Mezi **osobnostní kompetence** patří např.:

- psychická odolnost a fyzická zdatnost;
- empatie, tolerance a vysoká úroveň socializace;
- všeobecný rozhled, zájmy o společenské dění;
- osobnostní dovednosti (řešení problémů, kooperace, kritické myšlení, pedagogická tvořivost);
- osobní vlastnosti (zodpovědnost, důslednost, přesnost aj.).

K **profesním kompetencím** pak Tureckiová (2012, s. 195) řadí např.:

- kompetence odborně předmětové;
- kompetence didaktické a psycho-didaktické;
- kompetence komunikativní, psychosociální a sociální;
- diagnostická a intervenční kompetence;
- reflexe vlastní činnosti, metodická kompetence;
- metodologická kompetence;
- kompetence organizační a řídicí, manažerská kompetence.

Kaleja (2011, s. 25, 62) vysvětluje, že způsob fungování a pocit bezpečí žáka ve školním prostředí závisí také na učiteli, jeho pedagogických **kompetencích**, zvolených metodách a prostředcích. Kompetence se týká konkrétní osoby, která funkci učitele vykonává. Znamená schopnost, způsobilost, předpoklad k výkonu profese a činnosti. Je také vnímána jako pedagogická způsobilost, která se nezíská pouze studiem a přípravou, ale i osobnostním vybavením samotného učitele.

Odborná literatura pojetí kompetence učitele definuje různě. Pokud je kompetence považována za **předpoklad**, poté lze od vyučujícího požadovat:

- aby zastával specifickou roli mezi žákem a společností;
- subjektivní odpovědnost za úspěšnost/neúspěšnost žáka;
- senzomotorické a estetické předpoklady;
- odolnost vůči proměnlivým podmínkám a situacím, vůči zátěži;
- zralost, intelektové schopnosti.

Pedagog vstupuje do složitých systémů vztahů, díky kterým může efektivně vyhodnocovat výchovně vzdělávací proces a respektovat odlišnosti (Manniová, 2012, s. 70). Při práci se sociálně znevýhodněnými žáky je nejdůležitější, aby učitel znal rodinné prostředí žáků, volil vhodné přístupy a vytvářel ve třídě klidnou atmosféru (Birknerová, 2012, s. 285).

Kaleja (2011, s. 25) uvádí, že při práci s romským žákem by měl učitel vycházet z porozumění jeho situace, rodinného zázemí žáka a aktivně komunikovat s rodiči a dalšími

odborníky. Dle mého názoru tuto kompetenci však může pedagog uplatnit **u všech sociálně znevýhodněných dětí**. Kaleja (2011, s. 63) také vymezil kompetence pro učitele romských žáků, např.: znalost etnika, znalost základů jazyka minoritní společnosti, ochota poskytnout poznatky o kultuře etnika, přísná spravedlnost vůči všem, prosociální charakter výchovně vzdělávacích problémů a **komunikace s rodiči**.

Kompetence třídního učitele

Třídní učitel je styčným bodem mezi rodinou, širší veřejností, dětmi – žáky a studenty, vedením školy. Disponuje značnými možnostmi pro ovlivňování zdravého duševního, tělesného a sociálního vývoje jednotlivých žáků a školní třídy (Hermochová, 2009, s. 5).

Již uvedená autorka (2009, s. 6-7) popisuje kompetence osobnostní, profesní, profesionální a pedagogické. Neopomíjí klíčové dovednosti, které popsala v obecnější rovině:

- kompetence ke komunikaci a spolupráci;
- kompetence k řešení problémů a tvořivost;
- kompetence k samostatnosti a výkonnosti;
- kompetence k odpovědnosti a spolehlivosti;
- kompetence k myšlení a učení;
- kompetence k hodnocení a jeho zhodnocení.

Dále se Hermochová (2009, s. 8) zmiňuje o **komunikační kompetenci** třídního učitele, díky které komunikuje především s žáky, jejich rodiči, ostatními učiteli, ředitelem školy, výchovným poradcem a s dalšími odborníky (lékaři, sociální pracovníci aj.). Ve svém příspěvku (2009, s. 13-14) zmiňuje i činnosti třídního učitele, mezi které patří: vyučování, přímé výchovné působení, řízení a organizace výchovně vzdělávacího procesu, koordinace edukace všech učitelů ve třídě a **spolupráce se všemi institucemi, organizacemi, jednotlivci, kteří přichází do kontaktu s žáky**.

EMPIRICKÁ ČÁST

4 Kvantitativní průzkumné šetření

Jednou z kapitol teoretická část je obecný popis přínosu, výhod a rizik spolupráce mezi subjekty.

V návaznosti na to, praktická část práce je zaměřená na spolupráci mezi Nízkoprahovými terénními programy (NTP) a Základní školy speciální a praktické ve prospěch sociálně znevýhodněných dětí v Pardubickém kraji. Cílem empirické části je zhodnotit možnosti vzájemné spolupráce pracovníků ZŠSP a NTP, a získat doporučení pro její zkvalitnění. Prostřednictvím analýz, interpretací průzkumných výsledků a stanovených hypotéz je zjišťováno, zda se pracovníci škol a terénních programů setkávají ve své práci se sociálně znevýhodněnými žáky, a jestli znají jeho význam. Také posoudit informovanost škol o fungování a činnostech terénních programů. Zhodnotit přínosy a negativní vlivy možné spolupráce a získání doporučení pro její zkvalitnění. V neposlední řadě posuzuje pozitivní a negativní dopady na dítě z pohledu učitele a terénního sociálního pracovníka. Data jsou získávána pomocí metody dotazníkového šetření.

Praktická část obsahuje stanovený cíl a hypotézy, popis průzkumného vzorku, základní informace o použité metodě průzkumného šetření, její rizika, dále analýzu a interpretaci průzkumných výsledků.

4.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Cíl výzkumu

Cílem bakalářské práce je **zhodnotit možnosti vzájemné spolupráce pracovníků Nízkoprahových terénních programů se Základními školami speciálními a praktickými a získat doporučení pro její zkvalitnění.**

Hypotézy

Pro dosažení stanoveného cíle průzkumu jsou vymezeny následující hypotézy:

1. Více než polovina pracovníků NTP a ZŠSP rozpozná znaky sociálně znevýhodněného žáka.
2. Více než polovina pracovníků ZŠSP má povědomí o fungování a činnostech NTP.
3. Více než polovina pracovníků obou institucí potvrdí již existující spolupráci.
4. Více než polovina respondentů vyhodnotí již existující spolupráci jako velmi dobrou.
5. Každý respondent uvede alespoň jedno doporučení ke zkvalitnění spolupráce obou institucí.
6. Všichni respondenti zvolí alespoň dva negativní dopady na dítě, které plynou ze vzájemné spolupráce.

4.2 Popis průzkumného vzorku

Vzorkem průzkumného šetření jsou pracovníci NTP a pracovníci ZŠSP působící v Pardubickém kraji. Pro účely bakalářské práce byly osloveny NTP a ZŠSP, které působí v těchto městech: Česká Třebová, Chrudim, Heřmanův Městec, Svitavy, Ústí nad Orlicí a Vysoké Mýto. V ostatních městech Pardubického kraje působí pouze ZŠSP bez přítomnosti terénních sociálních programů.

ZŠSP v Pardubickém kraji

V Pardubickém kraji existuje **dvacet** Základních škol speciálních a praktických včetně mateřských speciálních škol, jak uvádí Školský portál (Pardubický kraj, 2015). Pro účely bakalářské práce jsem z celkového počtu, vybrala **šest** ZŠ speciálních a praktických, které mají působnost v místě, kde zároveň funguje nízkoprahový terénní program. Pro přehlednost jsou uvedeny v tabulce č. 1.

Tabulka č. 1 – Výběr Základních škol speciálních a praktických v Pardubickém kraji

Oficiální název škol	Město
Základní škola praktická	Česká Třebová
Základní škola praktická a základní škola speciální	Heřmanův Městec

Speciální základní škola	Chrudim
Speciální základní škola a střední škola	Svitavy
Speciální základní škola, mateřská škola a praktická škola	Ústí nad Orlicí
Speciální základní škola	Vysoké Mýto

Výše uvedená tabulka poukazuje na rozdílnost názvů jednotlivých škol. Pro jednotné označení jsem zvolila obecný název - Základní školy speciální a praktické.

NTP v Pardubickém kraji

Dle registru sociálních služeb působí v Pardubickém kraji **pět** terénních programů, které poskytují služby jednotlivcům či rodinám, jenž se ocitli v těžké životní situaci (např. osoby ohrožené sociálním vyloučením, ztrátou bydlení, předlužeností, odebráním dítěte). Pro přehlednost jsou uvedené v tabulce č. 2.

Tabulka č. 2 – Terénní programy v Pardubickém kraji

Zřizovatel, název služby	Město
Naděje, Terénní programy	Česká Třebová
Šance pro Tebe, Terénní program pro rodiny	Heřmanův Městec Chrudim
Město Svítavy, Terénní programy	Svitavy
SKP-centrum, o.p.s; Terénní program ve vyloučených romských lokalitách	Ústí nad Orlicí
Město Vysoké Mýto, Terénní programy	Vysoké Mýto

Ve výše uvedené tabulce jsou znatelné rozdíly v názvech jednotlivých služeb. Všechny služby však vychází z principu nízkoprahovosti (bezplatnost, dobrovolnost, anonymita), a spolupráce je jednou z nabízených činností všech terénních programů. Pro jednotné označení jsem zvolila obecný název - Nízkoprahové terénní programy. U zřizovatele terénního programu Šance pro Tebe jsou uvedena dvě města. Sídlo organizace je v místě Chrudim. Terénními službami však pokrývají řadu lokalit v okrese Chrudim. Jednou z nich je právě zmiňovaný Heřmanův Městec.

4.3 Metoda dotazníkového šetření

Dotazník je jedním z nejčastějších nástrojů pro sběr dat různých typů průzkumů. Skládá se z řad otázek (uzavřené, polouzavřené, otevřené), jejichž cílem je získat názory a fakta od respondentů. Výsledná data se dají jednoduše zpracovat a vyhodnocovat. Dotazník však nedokáže zachytit nonverbální komunikaci, která tvoří 90 % komunikace. Sestavení dotazníku klade na průzkumníka jisté nároky. Aby byly výsledky dostatečně relevantní pro naplnění cíle dotazování, je důležitá správná formulace položených otázek a navrhovaných odpovědí (Dotazník-online, 2007).

K získání potřebných dat, pro účely BP, jsem zvolila použití kvantitativní metody, tedy dotazníku. Rozhodla jsem se pro online formu dotazníkového šetření, jehož předpokladem byla pracovní vytíženost respondentů. Jednou z hlavních výhod je zachování anonymity a bezpečí respondentů, jednoduchá dostupnost a nepatrná časová náročnost pro samotné vyplnění.

Byly vytvořeny dvě verze dotazníků:

1. Dotazník pro Nízkoprahové terénní programy v Pardubickém kraji (viz příloha č. 1),
2. Dotazník pro Základní školy speciální a praktické v Pardubickém kraji (viz příloha č. 2).

Obě verze byly zformulovány tak, aby si varianty otázek a možnosti odpovědí byly podobné a daly se mezi sebou komparovat. Ke každému dotazníku je zvlášť vytvořena tabulka s položkami z dotazníků, které se přímo vztahují k hypotézám (viz příloha č. 3). Hypotézy se netýkají položky č. 1, která se dotazuje na místo výkonu práce NTP a ZŠSP. Tento údaj dokládá, „jaká města“ se do dotazníkového šetření již zapojila. Díky tomu bylo možné na návratnost reagovat a příp. znovu kontaktovat NTP a ZŠSP s žádostí o vyplnění dotazníků.

Dotazník pro pracovníky NTP se skládá z 15 položek. Dotazník pro pracovníky ZŠSP má celkem 16 položek. Vstupní část uvádí průvodní dopis pro respondenta, v kterém je představen průzkumník, zvolené téma bakalářské práce a podstata vyplnění dotazníku. Zároveň nechybí informace, že dotazník je anonymní, jaká je jeho časová náročnost a poděkování za strávený čas nad vyplněním.

4.4 Průběh průzkumného šetření

Oslovení průzkumného vzorku (NTP, ZŠSP) proběhlo pomocí e-mailové komunikace. Vybrané ZŠSP jsem oslovila prostřednictvím jejich zástupců - ředitelů/ředitelky škol. Obsahem e-mailu byl průvodní dopis pro respondenty společně s odkazem na online formu dotazníku a dotaz na počet pedagogů působících v ZŠSP (potenciálních respondentů). Z osmi oslovených škol, reagovali na e-mailovou komunikaci pouze čtyři zástupci ze ZŠSP, konkrétně z České Třebové, Heřmanova Městce, Chrudimi a Vysokého Mýta. Každý z nich přislíbil přeposlání e-mailu svým zaměstnancům (pedagogickým pracovníkům). Nejpružnější komunikace byla s ředitelkou ZŠSP Chrudim, Česká Třebová a Heřmanův Městec. ZŠSP Svitavy a Ústí nad Orlicí na e-mail nereagovaly.

Školy, které spolupracovaly, uvedly následující počet pedagogických pracovníků: Česká Třebová – 9 pedagogů; Heřmanův Městec – 10 pedagogů; Chrudim – 19 pedagogů; Vysoké Mýto – 9 pedagogů. Z toho vyplývá, že průzkumný vzorek ZŠSP dosahuje velikosti 49 respondentů, z něhož celkově 19 pedagogů se zapojilo do průzkumného šetření. **Návratnost dotazníků je tedy 38,78 %** (viz tabulka č. 3).

Tabulka č. 3 – Četnost respondentů ZŠSP

Oficiální název škol	Absolutní četnost	Relativní četnost	Validní četnost
Základní škola praktická Česká Třebová	7	14,29%	36,84%
Základní škola praktická a základní škola speciální Heřmanův Městec	5	10,20%	26,32%
Speciální základní škola Chrudim	5	10,20%	26,32%
Speciální základní škola Vysoké Mýto	2	4,09%	10,53%
Celkem odpovědělo	19	38,78%	100%
Chybějící	30	61,22%	
Celkem respondentů	49	100%	

Oslovování NTP proběhlo rovněž pomocí e-mailové komunikace. E-mail jsem rozesílala jednotlivým pracovníkům NTP, jejichž kontakty jsem dohledala na webových stránkách. Spolupráce s pracovníky NTP byla, z mého pohledu, zdařená a efektivní. I přesto, že pouze tři pracovníci reagovali na e-mail, návratnost dotazníků byla velká. Z celkového počtu

průzkumného vzorku, tedy 13 pracovníků NTP, odpovědělo na dotazník 11 respondentů. Z toho vyplývá, že **procentní návratnost činní 84,62 %** (viz tabulka č. 4).

Tabulka č. 4 – Četnost respondentů NTP

Oficiální název škol	Absolutní četnost	Relativní četnost	Validní četnost
Naděje, Terénní programy Česká Třebová	1	7,69%	9,09%
Šance pro Tebe, Terénní program pro rodiny Heřmanův Městec	2	15,39%	18,18%
Šance pro Tebe, Terénní program pro rodiny Chrudim	5	38,46%	45,45%
Město Vysoké Mýto, Terénní programy	3	23,08%	27,27%
Celkem odpovědělo	11	84,62%	100%
Chybějící	2	15,38%	
Celkem respondentů	13	100%	

Rizika průzkumného šetření

Hlavním rizikem průzkumného šetření je nízká návratnost vyplněných dotazníků, konkrétně ze strany ZŠSP. Významnou v roli může hrát nedostatek času a ochoty vyplnění dotazníku z důvodu velkého pracovního vytížení.

4.5 Interpretace průzkumných výsledků

Výsledky průzkumného šetření jsem v tabulkách oddělila odlišnými barvami dle zastoupení respondentů. Odstín zelené znázorňuje zastoupení učitelů, odstín oranžové terénní pracovníky. Cílem položka č. 1 v dotazníku pro ZŠSP a NTP bylo zjistit zastoupení účastníků průzkumného šetření, které je zpracované, viz tabulka č. 3 a tabulka č. 4.

Analýza dat je provedena následujícím způsobem, ke hypotéze je vytvořena tabulka s položkami z dotazníků, které se k hypotézám vztahují. V tabulce jsou dále uvedeny výsledky respondentů ze ZŠSP a NTP. Výsledky jsou interpretovány pod tabulkou. U položek typu výčtových otázek (v tabulce označeny kurzívou), mohli respondenti zvolit více odpovědí, proto relativní četnost vychází z celkové hodnoty absolutní četnosti. V případě

rozdílné formulace jednotlivých položek z dotazníku pro pracovníky ZŠSP a NTP, je v tabulce uvedeno označení „X“.

Níže uvedené tabulky obsahují položky z dotazníku pro ZŠSP a NTP (viz příloha č. 1, příloha č. 2), související s jednotlivými hypotézami.

Položky související s hypotézou č. 1: Více než polovina pracovníků NTP a ZŠSP rozpozná znaky sociálně znevýhodněného žáka.

Tabulka č. 5 – Sociálně znevýhodnění žáci

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Setkáváte se při Vaší práci s dětmi, které pochází ze sociálně znevýhodněného prostředí?	Ano	19	100%	10	90,91%
	Ne	0	0%	1	9,09%
	Celkem	19	100%	11	100%

Tabulka č. 5 ukazuje, že respondenti ZŠSP (tj. 100 %) a NTP (tj. 90,91 %) se při své práci setkávají s dětmi ze sociálně znevýhodněného prostředí. Práce s takovými dětmi vyžaduje specifický, individuální přístup a zohledňování jejich přirozeného sociálního zázemí, které se prolíná do jejich možností fungování ve školním prostředí.

Tabulka č. 6 – Znaky sociálního znevýhodnění

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Jaké znaky dle Vás charakterizují sociální znevýhodnění žáků?	Rozdílnost příležitostí ke vzdělávání díky nepříznivým sociokulturním podmínkám v prostředí, ve kterém žijí, nízký stupeň vzdělání a profesního postavení členů rodiny, nezaměstnanost, domácí násilí, zneužívání návykových látek.	3	15,79%	1	9,09%
	Žáci nemají stejné příležitosti ke vzdělávání jako většinová populace žáků, díky důsledku nepříznivých sociokulturních podmínek v prostředí, ve kterém žijí.	4	21,05%	0	0%
	Rozdílnost příležitostí ke vzdělávání díky nepříznivým sociokulturním podmínkám v prostředí, ve kterém žijí, nízký stupeň vzdělání a profesního postavení členů rodiny, neúplnost rodiny, nízký příjem, nezaměstnanost, nízká úroveň bydlení, menšinový původ.	11	57,89%	9	81,82%

	Žádné sociální znevýhodnění žáků neexistuje.	1	5,26%	1	9,09%
	Celkem	19	100%	11	100%

Tabulka č. 6 uvádí možnosti charakteristických znaků SZ žáka. Z nabízených možností je pouze jedna správná, která vychází ze zákona č. 561/2004 Sb., § 16, odst. 4, a popisuje rozdílnost příležitostí ke vzdělávání z důvodu nepříznivým sociokulturním podmínkám v prostředí, ve kterém žijí, nízký stupněm vzdělání a profesního postavení členů rodiny, neúplnost rodiny, nízký příjem, nezaměstnanost, nízká úroveň bydlení, menšinový původ. **Diskutabilní je odpověď jednoho z respondentů ZŠSP, který uvádí, že SZ žáků neexistuje. Zároveň tabulka č. 5 uvádí, že 100% respondentů ZŠSP se při své práci setkávají s žáky ze SZ prostředí. 9,09 % respondentů NTP uvádí, že se při své práci nesetkává s dětmi ze SZ prostředí a zároveň, že žádné SZ žáků neexistuje. Je otázkou, zda člověk, který nevnímá existující SZ, by měl působit v pomáhajících profesích.**

Tabulka č. 7 – Četnost žáků menšinového původu

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní Četnost	Relativní četnost	Absolutní Četnost	Relativní četnost
Dochází do vaší školy žáci menšinového původu? Pokud ano, napište jakého a vyjádřete v %.	Ano	15	78,95%	X	X
	Ne	4	21,05%	X	X
	Celkem	19	100%	X	X

Tabulka č. 7 poukazuje na četnost žáků ZŠSP menšinového původu, který je jedním ze znaků charakterizující SZ žáka. 78,95 % respondentů ZŠSP, uvedlo, že se ve škole setkávají s žáky menšinového původu. Z toho 93,33 % zmínilo romský původ žáka a 6,66 % uvedlo původ arabský. Dle výsledků dotazníkového šetření, lze říci, že průměrný počet romských žáků ve výše zmíněných školách (viz tabulka č. 3) tvoří cca 60 %.

Tabulka č. 8 – Četnost rodin menšinového původu spolupracujících ve prospěch SZ dětí

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní Četnost	Relativní četnost	Absolutní Četnost	Relativní četnost
Spolupracujete s rodinami menšinového původu ve prospěch SZ žáků? Pokud ano, napište jakého a vyjádřete počet rodin v %.	Ano	X	X	10	90,91%
	Ne	X	X	1	9,09%
	Celkem	X	X	11	100%

Tabulka č. 8 poukazuje na četnost rodin menšinového původu spolupracujících s pracovníky NTP ve prospěch SZ žáků. 90,91% respondentů NTP potvrzuje vzájemnou spolupráci a uvádí romský původ u těchto rodin. Dle výsledků dotazníkového šetření, průměrný počet spolupracujících romských rodin tvoří cca 75 %.

Položky související s hypotézou č. 2: Více než polovina pracovníků ZŠSP má povědomí o fungování a činnostech NTP.

Tabulka č. 9 – Povědomost rodin SZ dětí spolupracujících s pomáhajícími organizacemi

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Spolupracují rodiny SZ dětí s nějakými pomáhajícími organizacemi? Pokud ano, vypište s jakými?	Ano	10	52,63%	X	X
	Ne	3	15,79%	X	X
	Nevím	6	31,58%	X	X
	Celkem	19	100%	X	X

Tabulka č. 9 zjišťuje informovanost pracovníků ZŠSP o existenci pomáhajících organizací, které spolupracují s rodinami SZ dětí. 52,63 % respondentů potvrdilo spolupráci, z nichž 60 % zmínilo následující pomáhající instituce: „Šance pro Tebe, Archa, Zdravá 5, Amalthea, O.S. Naděje, O.S. Rozvoj; NZDM EMKO; OCHP – sanace rodiny“. Některé z uvedených organizací poskytují služby terénních programů (Šance pro Tebe, Naděje), čímž se z části potvrzuje povědomí pracovníků ZŠSP o fungování NTP. Je důležité, že respondenti znají i další sociální služby jako např. sociálně aktivizační služby, sanaci rodiny. Zároveň respondenti zmiňují organizace, které nepracují s celým rodinným systémem ve prospěch SZ dítěte – Zdravá5 (primární prevence), NZDM (sociální a preventivní služba pro děti a mládež).

Tabulka č. 10 – Přehled o NTP v regionu

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Máte přehled o NTP ve vašem regionu, který pracuje s celým rodinným systémem?	Ano	9	47,37%	X	X
	Ne	10	52,63%	X	X
	Celkem	19	100%	X	X

Tabulka č. 10 vyhodnocuje přehled pracovníků ZŠSP o fungování NTP v regionu, který pracuje s celým rodinným systémem. Více jak polovina respondentů nemá přehled o fungování NTP v regionu. **To značí o nízké propagaci NTP a jejich činnostech, zároveň o nízké informovanosti ZŠSP o těchto službách v místě působnosti školy.**

Tabulka č. 11 – Hlavní činnosti NTP

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Jaké jsou podle Vás hlavní činnosti NTP? „výčtová otázka“	Základní a odborné poradenství v oblastech zadluženosti, bydlení, zaměstnanosti, vyřizování listin aj.	12	27,91%	9	23,68%
	Poradenství v oblasti výchovy a rozvoji rodičovských kompetencí (např. příprava domácích úkolů, plnění školních povinností, trávení volného času).	9	20,93%	5	13,16%
	Doprovod dětí do školy.	1	2,32%	0	0%
	Doprovod (na úřad, do škol...), jednání ve prospěch rodiče, dítěte.	6	13,95%	9	23,68%
	Jednání ve prospěch dítěte bez přítomnosti rodiče.	1	2,32%	3	7,89%
	Rozvoj a upevňování osobních a komunikačních dovedností, návyků (př. pracovních, hygienických) atd.	5	11,63%	7	18,42%
	Uplatnění moci směrem k plnění školních povinností (příprava domácích úkolů, zlepšení prospěchu dítěte, pokles neomluvených hodin aj.).	7	16,29%	4	10,54%
	Vlastní odpověď	2	4,65%	1	2,63%
	Celkem	43	100%	38	100%

Tabulka č. 11 uvádí možnosti hlavních činností NTP, které lze zařadit do činností vycházejících ze zákona č. 108/2006 Sb., § 69. Odpovědi respondentů se výrazně neliší, bereme-li v úvahu absolutní četnost respondentů ZŠSP a NTP. Naopak je vidět podobnost volených odpovědí. 4,65 % respondentů ZŠSP ve „vlastní odpovědi“ zmiňují, že neví, jaké jsou hlavní činnosti NTP. 2,63 % respondentů NTP uvedl do kolonky „vlastní odpověď“ následující: „Základní činnosti, které ukládá zákon o soc. službách např. uplatňování práv a zájmů; také prevence proti sociálnímu vyloučení, rizikového chování a snižování rizik apod.“ Dle Kuzníkové (2008, s. 187-188) je **doprovod dětí do škol** jedna z činností, která je ze strany NTP poskytována pouze v odůvodněných případech. Pokud vycházíme z činností vyplývajících z nepřímé práce s klientem, které mohou pomoci ve spolupráci s pedagogy,

je jednání ve prospěch dítěte bez přítomnosti rodiče možné. Důležité je však informovat rodiče o obsahu jednání a mít jeho souhlas. Dále výše zmíněná autorka dává přednost zprostředkovanému kontaktu rodiny a školy.

Za zmínku stojí výsledek zvolené činnosti „Uplatnění moci směrem k plnění školních povinností“. 16,29 % respondentů ZŠSP zvolilo tuto odpověď jako jednu z hlavních činností NTP. Činnost NTP je však založena na principu „nízkoprahovosti“ tzn. je to služba bezplatná, anonymní a založená na dobrovolnosti. Nelze tedy uplatňovat moc směrem ke spolupracujícím rodinám. Princip „nízkoprahovosti“ vyvrací i 10,54 % respondentů NTP.

Tabulka č. 12 – Doporučení spolupráce a nabízené činnosti NTP

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Doporučujete spolupráci s NTP? Pokud ano, jaké činnosti nabízíte?	Ano	10	52,63%	X	X
	Ne	9	47,37%	X	X
	Celkem	19	100%	X	X

Tabulka č. 12 prezentuje 52,63 % respondentů ZŠSP, kteří doporučují spolupráci s NTP. Nabízené činnosti, které pedagogové uvedli v dotazníku: „zapůjčení prostor“, však nekorespondují s činnostmi vymezenými v zákoně č. 108/2006 Sb., § 69. Mezi zákonem stanovené činnosti patří např.: zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, pomoc při vyřizování běžných záležitostí. Dále byla položka doplněna o odpovědi: „nevím“, „pravděpodobně ano“, „nemohu soudit“.

Položky související s hypotézou č. 3 – Více než polovina pracovníků NTP potvrdí již existující spolupráci se ZŠSP.

Tabulka č. 13 – Četnost a způsob spolupráce s NTP

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Spolupracujete s NTP? Pokud ano, jakým způsobem?	Ano	5	26,32%	X	X
	Ne	14	73,68%	X	X
	Celkem	19	100%	X	X

Tabulka č. 13 znázorňuje četnost a způsob spolupráce ZŠSP s NTP. Pouze 26,32 % respondentů ZŠSP popsalo probíhající spolupráci s NTP prostřednictvím preventivních programů a přednáškové činnosti.

Tabulka č. 14 – Docházka dětí ze spolupracujících rodin do ZŠSP

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Dochází děti z rodin, v kterých pracujete, do ZŠSP?	Ano	X	X	9	81,82%
	Ne	X	X	2	18,18%
	Celkem	X	X	11	100%

Tabulka č. 14 zjišťuje, zda děti ze spolupracujících rodin s NTP dochází do ZŠSP. Docházku dětí do ZŠSP potvrdilo 81,82 % respondentů NTP. Tabulka č. 14 úzce souvisí s tabulkou č. 15, popis viz níže.

Tabulka č. 15 – Četnost spolupráce se ZŠSP

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Spolupracujete s ZŠSP ve prospěch dítěte?	Ano	X	X	8	72,73%
	Ne	X	X	3	27,27%
	Celkem	X	X	11	100%

72,73 % respondentů, z výše uvedené tabulky č. 15, potvrdilo návaznou spolupráci se ZŠSP. V porovnání z výše uvedených údajů však vyplývá, že ne vždy dochází k trojstranné spolupráci – NTP x ZŠSP x rodina.

Tabulka č. 16 - Způsob spolupráce se ZŠSP

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Jakým způsobem spolupracujete se ZŠSP?	Jako mediátor a facilitátor při řešení konfliktních situací ve škole nebo při neplnění povinností ze strany žáka nebo rodiče atd.	X	X	1	12,5%
	Když škola potřebuje něco řešit, ohledně dětí, kontaktuje naši službu.	X	X	1	12,5%
	Kontakt s třídním učitelem, výchovnou komisí.	X	X	1	12,5%
	Nabízíme jim naše sociální služby v rámci projektu Rodině blíž základní sociální poradenství, jednorázové právní poradenství, rodinnou terapii, spolupráce s výchovným poradcem-etopedem.	X	X	1	12,5%
	Preventivní programy, doučování.	X	X	1	12,5%
	Probíhají pravidelné schůzky dle závažnosti výchovných problémů dítěte. Probíhá výměna informací ohledně	X	X	1	12,5%

fungování dítěte ve škole, požadavků na rodiče, co je nutné, aby dítě dělalo, co po rodičích/dítěti škola požaduje, ze strany školy. Ze strany rodiče/dítěte - co potřebuje dítě, jaké má možnosti rodič, co můžou zlepšit apod. Ze strany NTP - jak bude s rodičem spolupracovat na rozvoji, upevňování rodičovských kompetencí (příprava domácích úkolů, docházení do škol...).				
Předávání informací o školním prospěchu dětí. Spolupráce při organizování různých akcí.	X	X	1	12,5%
Výchovné problémy, docházka do školy, plnění školních povinností.	X	X	1	12,5%
Celkem	X	X	8	100%

Tabulka č. 16 zjišťuje způsob spolupráce pracovníků NTP se ZŠSP. Výše uvedené činnosti poukazují na to, že každý dotazovaný terénní pracovník spolupracuje se ZŠSP odlišně. Uvedená spolupráce, ze strany respondentů, vychází ze základních nabízených činností terénních programů, viz podkapitola č. 1.1.

Položky související s hypotézou č. 4: Více než polovina respondentů vyhodnotí již existující spolupráci jako velmi dobrou.

Tabulka č. 17 – Hodnocení vzájemné spolupráce ZŠSP a NTP

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Pokud spolupracujete s NTP, jak spolupráci hodnotíte?; Jak spolupráci se ZŠSP hodnotíte?	Velmi dobře	1	20%	2	25%
	Dobře	4	80%	6	75%
	Špatně	0	0%	0	0%
	Celkem	5	100%	8	100%

Tabulka č. 17 zaznamenává hodnocení vzájemné spolupráce. Více jak polovina respondentů obou institucí hodnotí spolupráci „dobře“.

Tabulka č. 18 – Přínos spolupráce se ZŠSP

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
V čem je/může být dle vás spolupráce se ZŠSP přínosná? „výčetová otázka“	Nevnímám žádný přínos.	X	X	1	2,86%
	ZŠSP podává informace o dítěti, jeho výchovných problémech, prospěchu, spolupráci s rodiči, které mi nejsou známé a na které se při práci v rodině mohu zaměřit.	X	X	5	14,28%
	Díky pravidelným schůzkám ZŠSP x rodič (ideálně i dítě) x NTP, domlouvání společných kroků, spolupráci, dochází ke zlepšení výchovných problémů dítěte, jeho rozvoji a komplexnímu řešení jeho situace ve škole.	X	X	7	20%
	Práce na vztahu učitel x rodič x dítě - vede k lepší komunikaci, nastavování hranic a pravidel pro dítě, vzájemnému respektu, pochopení, hledání pozitiv na rodiči i dítěti aj.	X	X	6	17,14%
	Předcházení prohlubování výchovných problémů dítěte.	X	X	7	20%
	ZŠSP je partner v rámci případových konferencí.	X	X	4	11,43%
	ZŠSP nás vnímá jako partnery, doporučuje naši službu dalším potřebným rodinám a jejich dětem.	X	X	4	11,43%
	Vlastní odpověď	X	X	1	2,86%
	Celkem		X	X	35

Z tabulky č. 18 vyplývá, že pracovníci NTP vnímají přínos spolupráce v předcházení a zamezování prohlubování výchovných problémů dítěte, v pravidelnosti schůzek, které vedou k osobnostnímu rozvoji dítěte a komplexnímu řešení situace, v práci na vztahu všech stran, jenž vede k lepší komunikaci, nastavování hranic a pravidel pro dítě aj.

2,86 % respondentů NTP uvádí: „*Nutno podotknout, že naše věková skupina je od 15-65, tudíž již nejsou školou povinni, pracujeme s dospělými.*“ Je diskutabilní, zda spolupráce s dospělými jedinci ve věku 15-65 let, nemůže být založená na rozvoji a upevňování rodičovských kompetencí směrem k dítěti, plnění školních povinností aj., a v neposlední řadě na spolupráci se ZŠSP .

Tabulka č. 19 – Přínos spolupráce s NTP směrem k práci s žákem

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
V čem je/může být dle Vás spolupráce s NTP přínosná směrem k Vaší práci s žákem? „výčetová otázka“	Spolupráci vnímám jako nepřínosnou.	2	4,88%	X	X
	NTP je služba, která může pomoci rodině s řešením její nepříznivé sociální situace a tím zmírnit sociální znevýhodnění dítěte.	12	29,28%	X	X
	Vztah pracovník/rodič/dítě je založen na důvěře a vzájemném respektu, což usnadňuje pracovníkovi NTP pozici mediátora mezi školou a rodiči.	3	7,32%	X	X
	NTP pomáhá rodičům i dítěti v oblasti výchovy, s povinnostmi do školy (příprava domácích úkolů, doučování), v nastavování hranic a pravidel pro dítě aj.	9	21,95%	X	X
	NTP doprovází rodiče do školy a společně podávají důležité informace o průběhu spolupráce (výměna informací ohledně výchovných problémů, záškoláctví, prospěch...).	4	9,75%	X	X
	Pravidelné schůzky NTP x rodič (ideálně i dítě) x škola, domlouvání společných kroků vedoucí ke zlepšení výchovy dítěte a jeho rozvoji.	5	12,19%	X	X
	NTP je partnerem v rámci případových konferencí.	4	9,75%	X	X
	Vlastní odpověď.	2	4,88%	X	X
	Celkem		41	100%	X

Tabulka č. 19 znázorňuje přínos spolupráce s NTP. 29,28 % respondentů ZŠSP vnímá jako hlavní přínos v pomoci rodinám, s řešením jejich nepříznivé sociální situace, která vede ke zmírnění SZ dítěte. Dále 21,95 % respondentů zmiňuje pomoc rodičům a dítěti v oblasti výchovy. Možné odpovědi, týkající se trojstranné spolupráce a předávání vzájemných informací, byly zvoleny minimálně (12,19 %, 9,75 %). Ve vlastní odpovědi dva 4,88 % respondentů uvádí, že neví, v čem by měla být spolupráce přínosná, jelikož se spoluprací nemají žádné zkušenosti. 4,88 % respondentů vnímá spolupráci jako nepřínosnou.

Tabulka č. 20 – Nedostatky vzájemné spolupráce ZŠSP a NTP

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Spatřujete ve spolupráci s NTP/ZŠSP nějaké nedostatky? Případně v čem? „výčtová otázka“	Nespatřuji žádné nedostatky.	3	12,5%	4	21,05%
	Nevím, v čem bychom si měli být přínosní, chybí mi cíl spolupráce.	0	0%	0	0%
	Nízký počet schůzek ZŠSP x rodič/dítě x NTP, potřebuji více setkání nad jednotlivým případem.	4	16,66%	1	5,26%
	ZŠSP nevidí ve spolupráci s rodiči smysl, nestojí o společné schůzky, vnímají rodiče jako nezodpovědné (nechodí pravidelně na schůzky, nejeví zájem o zlepšení situace apod.).	X	X	2	10,53%
	ZŠSP nerozumí smyslu a činnosti NTP. Očekává od spolupráce rychlé a viditelné výsledky směrem k zajištění pravidelné docházky dítěte (doprovod dítěte do školy namísto rodičů), pravidelné přípravě domácích úkolů, zajištění pomůcek, docházení rodiče do školy aj.	X	X	4	21,05%
	ZŠSP chce změnu pouze na straně rodiče a dítěte. Pedagogové nejsou ochotni změnit svůj přístup k dítěti.	X	X	3	15,79%
	Pedagogové ZŠSP jsou rezignovaní, nezohledňují individuální přístup k dítěti.	X	X	1	5,26%
	Mám nedostatek informací o činnosti NTP (co nabízí, jak v rodině pracují, co od nich můžeme očekávat).	9	37,5%	X	X
	Pracovníci NTP jsou vždy na straně rodičů a dítěte (př. hájí je, nejsou kritičtí), nejednají partnersky.	3	12,5%	X	X
	Spolupráce s rodiči dětí nemá smysl, nikam nevede (př. nechodí na schůzky, nejeví zájem o zlepšení situace...), je zbytečné se tedy i scházet s pracovníky NTP.	1	4,17%	X	X
	Časová náročnost.	1	4,17%	2	10,53%
	Vlastní odpověď.	3	12,5%	2	10,53%
	Celkem		24	100%	19

Tabulka č. 20 se orientuje na nedostatky, které se ve vzájemné spolupráci mohou objevit. 37,5 % respondentů ZŠSP zmiňuje nedostatek informací o činnosti NTP (nabídka, práce v rodině, očekávání). Respondenti NTP (tj. 21,05 %) pocítují nepochopení smyslu a činností NTP ze strany ZŠSP neboť očekávají rychlé a viditelné výsledky. **Pocit nepochopení ze strany ZŠSP, může pramenit právě ze zvýše zmíněného nedostatku množství**

informací o smyslu a činnosti NTP. 12,5 % respondentů ZŠSP uvádí, ve vlastní odpovědi, že nevidí žádné nedostatky, jelikož nemají se spoluprací zkušenosti. Ve vlastních výpovědích pracovníci NTP (tj. 10,53 %) uvedli: „*Pedagogové nekoukají na dítě jako součást rodinného systému, nevidí hloubku problémů v rodině, které vedou k soc. znevýhodnění; Potřebný individuální přístup.*“

Tabulka č. 21 – Názor na potřebnost a důležitost spolupráce

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Připadá Vám spolupráce se ZŠSP/NTP potřebná a důležitá?	Ano	17	89,47%	10	90,91%
	Ne	2	10,53%	1	9,09%
	Celkem	19	100%	11	100%

Jak ukazuje tabulka č. 21, většina respondentů považuje spolupráci za potřebnou a důležitou, včetně těch, kteří nemají se spoluprací žádné zkušenosti (viz tabulka č. 13).

Položky související s hypotézou č. 5: Každý respondent uvede alespoň jedno doporučení ke zkvalitnění spolupráce obou institucí.

Tabulka č. 22 – Návrhy zkvalitnění spolupráce s NTP

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Co byste navrhol/a ke zkvalitnění spolupráce s NTP?	Jednotný postup při řešení, vzájemná podpora.	1	5,26%	X	X
	Objektivní pohled na věc.	1	5,26%	X	X
	Profesní kontakt ze strany NTP + vyjasnění možnosti spolupráce, iniciativu ke spolupráci.	1	5,26%	X	X
	Zaměřit se více na rodiče, aby plnili své povinnosti vůči výchově svých potomků.	1	5,26%	X	X
	Změnu Zákonů ČR v oblasti tzv. "sociálně nevýhodných" - ten pojem je špatný a schovává se pod něj lenost, neúcta, natažená ruka pro dávky a nerespektování jakýchkoli pravidel ve společnosti.	1	5,26%	X	X
	Větší informovanost o službě, prezentaci, propagaci NTP.	3	15,79%	X	X
	Osobně s NTP nespolupracuji, nemám dostatek informací, proto nemám žádné návrhy.	3	15,79%	X	X

Bez komentáře, nic, nevím	8	42,12%	X	X
Celkem	19	100%	X	X

Tabulka č. 22 nabízí návrhy ke zkvalitnění spolupráce. 42,12 % respondentů nevedlo žádné návrhy. 15,79 % respondentů doporučuje větší informovanost a propagaci o službě NTP. Stejný počet respondentů uvádí, že nemá se spoluprací zkušenosti. Jeden z pedagogů (tj. 5,26 %) vyžaduje: „Změnu Zákonů ČR v oblasti tzv. "sociálně nevýhodných" - ten pojem je špatný a schovává se pod něj lenost, neúcta, natažená ruka pro dávky a nerespektování jakýchkoli pravidel ve společnosti.“ Zmíněná reflexe je pro mě překvapující. Předpokládám, že pracovníci ZŠSP i NTP, kteří pracují se sociálně znevýhodněnými žáky, nemají předsudky vůči nim, a zároveň si uvědomují, že každý romský žák nemusí být sociálně znevýhodněný.

Tabulka č. 23 – Návrhy zkvalitnění spolupráce se ZŠSP

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Co byste navrhoval/a ke zkvalitnění spolupráce se ZŠSP?	Aby fungovala- nyní nefunguje- nespolupracujeme.	X	X	1	9,09%
	Definovat zakázka, cíl spolupráce. Nastavit pravidelnost schůzek přijatelnou pro všechny strany. Stanovit úkoly, zhodnocovat je. Nemít vysoká očekávání ze změny. Jednat vždy za přítomnosti dítěte. Nechat vyjádřit všechny strany. Dělat ze setkání zápis. Supervize, kazuistická setkání pro pedagogy - mohli by se tím naučit vnímat i jiný pohled na děti a jejich chování.	X	X	1	9,09%
	Častější setkávání.	X	X	1	9,09%
	Jsem se spoluprací se ZŠSP spokojená.	X	X	1	9,09%
	Je to individuální dle vyučujícího.	X	X	1	9,09%
	Povinnost rodičů k aktivní spolupráci. Větší zájem rodičů o vzdělávání dětí. Sami rodiče se musí více zajímat o děti, jak se učí.	X	X	2	18,19%
	Společné vzdělávací akce, seznámení všech pedagogů školy se službou, jejím posláním.	X	X	1	9,09%
	Užší spolupráce v jednotlivých případech.	X	X	1	9,09%
	Nemám zkušenosti se spoluprací se ZŠSP vzhledem k cílové skupině. Ale je pro mě důležitá právě ta "opravdová" spolupráce a ne povrchní spolupráce,	X	X	1	9,09%

kdy se všechny zainteresované strany snaží jednat ve prospěch dané věci. Tak bych vnímala i spolupráci se ZŠSP				
Nic/nevím	X	X	1	9,09%
Celkem	X	X	11	100%

Tabulka č. 23 představuje doporučení pro zkvalitnění spolupráce se ZŠSP. 18,19 % respondentů uvádí: „*Povinnost rodičů k aktivní spolupráci. Větší zájem rodičů o vzdělávání dětí. Sami rodiče se musí více zajímat o děti, jak se učí.*“ Je otázkou, zda z výše uvedených možností vyplývá, že pracovníci NTP uvádí kvality, které jim v dosavadní spolupráci schází.

9,09 % respondentů uvádí, že nemá zkušenosti se spoluprací se ZŠSP. Jako doporučení ke zkvalitnění spolupráce zmiňuje: „*Je pro mě důležitá právě ta "opravdová" spolupráce a ne povrchní spolupráce, kdy se všechny zainteresované strany snaží jednat ve prospěch dané věci. Tak bych vnímala i spolupráci se ZŠSP.*“

Položky související s hypotézou č. 6: Všichni respondenti zvolí alespoň dva negativní dopady na dítě, které plynou ze vzájemné spolupráce.

Tabulka č. 24 - Přínos spolupráce ZŠSP a NTP směrem k dítěti

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
V čem je dle Vás spolupráce s NTP/ZŠSP přínosná směrem k dítěti? „výčtová otázka“	Nevidím žádný přínos pro dítě.	0	0%	1	3,04%
	Dítě se cítí jako partner, který se může k celé situaci vyjádřit, sdělit svůj názor a potřeby (edukační proces, který vede k rozvoji dítěte). Díky tomu zažívá pocit přijetí a odpovědnosti.	2	5,56%	6	18,18%
	Rodič je pozitivním vzorcem pro své dítě (dochází na schůzky a jedná s učiteli, nejsou mu lhostejné výchovné problémy a prospěch dítěte aj.) edukační proces.	6	16,67%	7	21,21%
	Dítě vnímá, že existuje prostor, kde se dají i nepříjemné věci vyjasnit bez jakýchkoli negativních emocí.	7	19,44%	6	18,18%
	Dítě má jasně stanovená pravidla, hranice, které se po něm vyžadují a se kterými souhlasí.	8	22,22%	5	15,15%
	Dítě vnímá školu, učitele jako partnery, nechodí do školy s odporem.	1	2,78%	6	18,18%
	Jsou stanovená doporučení, úkoly pro všechny zúčastněné strany – dítě x rodič x učitel x pracovník NTP.	9	25%	0	0%
	Vlastní odpověď.	3	8,33%	2	6,06%

	Celkem	36	100%	33	100%
--	---------------	-----------	-------------	-----------	-------------

Tabulka č. 24 znázorňuje přínosy spolupráce směrem k dítěti. 25 % respondentů ZŠSP považuje trojstrannou spolupráci, se stanovenými doporučeními a úkoly (pro všechny zúčastněné), jako přínosnou směrem k dítěti. K tomuto názoru se nepřipojil nikdo z respondentů NTP. Další nejfrekventovanější odpovědi (tj. 22,22 %, 19,44 %) se týkaly pevně stanových pravidel, hranic a vnímání školy jako bezpečného prostoru.

21,21 % respondentů NTP považuje spolupráci a její pozitivní vliv na dítě v tom, že rodič sám, je pozitivním vzorem (zajímá se o výchovné problémy dítěte, jeho prospěch aj.). Dále 18,18 % respondentů volí odpovědi typu: dítě se cítí jako partner, vnímá školu jako bezpečný prostor a učitelé jako partnery. Vlastní odpověď využilo 6,06 % respondentů, z toho jeden uvádí: „*Přínosem je komplexní přístup při řešení situace dítěte, potažmo rodiny.*“.

Dle vybraných odpovědí respondentů ZŠSP a NTP je možné dedukovat, že spolupráci a její vliv na dítě, vnímají pozitivně.

Tabulka č. 25 – Spolupráce a negativní vlivy na dítě

Položka z dotazníku	Odpověď	ZŠSP		NTP	
		Absolutní četnost	Relativní četnost	Absolutní četnost	Relativní četnost
Spatřujete ve spolupráci s NTP/ZŠSP nějaké negativní vlivy na dítě? „výčtová otázka“	Nespatřuji žádné negativní vlivy.	10	52,63%	7	38,89%
	Dítě se cítí nepochopené ze strany učitele, rodiče i pracovníka NTP, necítí se partnersky.	0	0%	2	11,11%
	Výchovné problémy se zhoršují, nedochází ke zlepšení situace.	0	0%	1	5,56%
	Dítě má pocit bezradnosti a rezignace (ať udělá cokoli, bude to špatně).	0	0%	1	5,56%
	Dítěti se nedostává ocenění, je pouze kritizováno – dopad na jeho chování.	0	0%	2	11,11%
	Rodič dítěte nespoupracuje se školou, nechodí na společné schůzky, neprojevuje zájem o dítě, jeho prospěch, jak se mu ve škole daří aj. – dítě pociťuje nezáměr ze strany rodiče.	4	21,05%	3	16,66%
	Vlastní odpověď.	5	26,3%	2	11,11%
	Celkem	19	100%	18	100%

Tabulka č. 25 znázorňuje, že víc jak polovina respondentů ZŠSP nevnímají žádné negativní vlivy působící na dítě během spolupráce. 26,3 % respondentů využilo prostor pro vlastní odpověď, kde nejčastěji zaznívala odpověď „nevím“, „nemohu posoudit“.

38,89 % respondentů NTP nespátřuje spolupráci a její vliv na dítě negativně. 11,11 % respondentů využilo prostor pro vlastní odpověď. Jeden z pracovníků NTP, jako negativní vliv, uvádí: „*Může si opakovaně zažívat pocit odmítnutí, říká si více o pozornost, větší výchovné problémy. Nedůvěra v instituce.*“

Z výše uvedeno vyplývá, že terénní pracovníci a učitelé ve spolupráci poukazují hlavně na kladné vlivy na dítě. Negativní vlivy na dítě jsou dle respondentů minimální. Obě strany však upozornili na nespolutracující rodiče. Jak už je uvedeno výše, vždy je důležitá rovnocenná spolupráce - žák – učitel – rodič, aby mohla být plnohodnotná.

4.6 Shrnutí

Na základě vyhodnocení dotazníkového šetření se tři uvedené hypotézy potvrdily a tři nepotvrdily. Mezi potvrzené patří hypotézy č. 1, 3, 6. Hypotézy, které se nepotvrdily, jsou č. 2, 4, 5.

Hypotéza č. 1

Hypotéza, že více než polovina respondentů NTP a ZŠSP rozpozná znaky sociálně znevýhodněného žáka, **se potvrdila**. Ze 100% průzkumného vzorku charakterizovalo znaky sociálního znevýhodnění žáka 57,89 % respondentů ZŠSP a 81,82 % respondentů NTP. Zajímavá je odpověď jednoho z respondentů ZŠSP, který uvádí, že SZ žáka neexistuje. Současně 100 % respondentů ZŠSP tvrdí, že se při své práci setkávají s žáky ze SZ prostředí. Respondent NTP zmiňuje, že se při své práci neseťká s dětmi ze SZ prostředí a zároveň, že žádné SZ žáků neexistuje. Kladu si otázku, zda člověk, který nevnímá existující SZ, by měl působit v pomáhajících profesích.

Hypotéza č. 2

Hypotéza, že více než polovina pracovníků ZŠSP má povědomí o fungování a činnostech NTP, **se nepotvrdila**. Sice 79,07 % respondentů ZŠSP označilo v průměru 5,6 hlavních nabízených činností NTP, současně však 52,63 % respondentů zmiňuje, že spolupráci s NTP doporučuje. Jimi uvedené nabízené činnosti však nekorespondují s činnostmi vymezenými

zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. To značí o nízké propagaci NTP a jejich činnostech, zároveň o nízké informovanosti ZŠSP o těchto službách v místě působnosti školy. 47,37 % respondentů uvedlo, že má přehled o NTP v regionu, který pracuje s celým rodinným systémem.

Hypotéza č. 3

Hypotéza, že více než polovina pracovníků NTP potvrdí již existující spolupráci se ZŠSP, **se potvrdila**. 72,73 % respondentů zmiňuje, že spolupracuje se ZŠSP ve prospěch dítěte. Uvedené činnosti terénních pracovníků NTP poukazují na to, že každý z nich spolupracuje se ZŠSP odlišně. Uvedená spolupráce, ze strany respondentů, vychází ze základních nabízených činností terénních programů, viz podkapitola č. 1.1.

Hypotéza č. 4

Hypotéza, že více než polovina respondentů vyhodnotí již existující spolupráci jako velmi dobrou, **se nepotvrdila**. Více než polovina respondentů obou institucí (tj. 80 % ZŠSP, tj. 75 % NTP) hodnotí vzájemnou spolupráci „dobře“. Respondenti ZŠSP zmiňují nedostatek informací o činnosti NTP (nabídka, práce v rodině, očekávání). Zároveň respondenti NTP pocítují nepochopení smyslu a činností NTP ze strany ZŠSP, neboť očekávají rychlé a viditelné výsledky. Pocit nepochopení ze strany ZŠSP, může pramenit z nedostatku informací o poslání a činnosti NTP.

Hypotéza č. 5

Hypotéza, že každý respondent uvede alespoň jedno doporučení ke zkvalitnění spolupráce obou institucí, **se nepotvrdila**. 42,12 % nevedlo žádné návrhy ke zkvalitnění spolupráce s NTP. Opět se objevuje poptávka po větší informovanosti a propagaci služby NTP. 90,91 % respondentů NTP uvedlo doporučení ke zkvalitnění spolupráce. Kladu si otázku, zda tato doporučení uvádí kvality, které pracovníkům v dosavadní spolupráci schází.

Hypotéza č. 6

Hypotéza, že pracovníci obou institucí spatřují více pozitivních vlivů na dítě než těch negativních, **se potvrdila**. Dle vybraných odpovědí respondentů ZŠSP a NTP je možné dedukovat, že spolupráci a její vliv na dítě, vnímají pozitivně.

Závěr

Spolupráce je druh sociální interakce a značí společné úsilí zaměřené na dosažení prospěchu všech, kteří se na něm podílejí. Jde o základní formu sociálního chování mezi lidmi. V oboru sociálních služeb, je spolupráce vnímaná jako důležitá a nedílná součást, při které je nutné pamatovat na potřeby všech zúčastněných stran. Mnohdy vede ke zlepšení celkové situace klientů.

Bakalářská práce byla rozdělena do dvou částí, z nichž první část se věnovala teoretickému vymezení řešené problematiky a druhá, empirická část se zabývala kvantitativním průzkumným šetřením.

Teoretická část popisovala a vysvětlovala oblast terénní sociální práce, její specifika, cílové skupiny a v neposlední řadě kompetence terénního sociálního pracovníka. Dále charakterizovala oblast spolupráce, její zásady, realizaci, možnosti s ohledem na kompetence terénního sociálního pracovníka a spolupráci v oblasti školství, s návazností na objasnění pojmu základní škola speciální a praktická, cílové skupiny a kompetence pedagogů.

Cílem bakalářské práce bylo zhodnocení možností vzájemné spolupráce učitelů a terénních pracovníků, a získání doporučení pro její zkvalitnění. Data byla získávána pomocí metody dotazníkového šetření. Prostřednictvím analýz, interpretací průzkumných výsledků a stanovených hypotéz bylo zjištěno, zda se pracovníci škol a terénních programů setkávají ve své práci se sociálně znevýhodněnými žáky, a jestli znají jeho význam. Také byla posuzována informovanost škol o fungování a činnostech terénních programů. Byly zhodnoceny přínosy a negativní vlivy možné spolupráce a zjištěny doporučení pro její zkvalitnění. V neposlední řadě také posouzeny pozitivní a negativní dopady na dítě z pohledu učitele a terénního sociálního pracovníka. Konkrétní výstupy byly popsány v praktické části práce.

Z empirické části vyplynulo, že spolupráce mezi školami a terénními programy existuje, i když v omezené míře. Z velké části několik pracovníků školy sdělilo, že nemají se spoluprací zkušenosti, přesto v závěru uvedli, že ji vnímají jako potřebnou a důležitou. Obě instituce hledaly spíše přínosy, než-li její nedostatky. Terénní pracovníci nejčastěji vnímali přínos spolupráce v předcházení a zamezování prohlubování výchovných problémů dítěte, v pravidelnosti plánovaných schůzek, které vedou k osobnostnímu rozvoji dítěte

a ke komplexnímu řešení situace, v práci na vztahu všech stran, jenž směřuje k lepší komunikaci a nastavování hranic a pravidel pro dítě. Pracovníci školy vnímali jako

Hlavní přínos v pomoci rodinám, s řešením jejich nepříznivé sociální situace, která vede ke zmírnění sociálního znevýhodnění dítěte. Dále zmiňovali pomoc rodičům a dítěti v oblasti výchovy. Pro respondenty nehrála roli časová náročnost ve vzájemné spolupráci.

Dále bylo průzkumným šetřením zjištěno, že několik respondentů škol upozornilo na nízkou informovanost o fungování terénních programů a jejich nabízených činnostech. Na druhé straně, pracovníci terénního programu, uvedli jako nedostatek spolupráce neznalost smyslu a nabízených činností terénních programů, ze strany školy. Je otázkou, zda by spolupráce fungovala ve větší míře, i kdyby byli učitelé dostatečně informovaní. Na základě tohoto zjištění byla stanovena následující doporučení. Jedním z nich je větší propagace a informovanost o službách a činnostech nízkoprahových terénních programů. V době síťování a mapování mohou terénní pracovníci využít prostor pro oslovení škol, poukázat na existenci tohoto programu, informovat o činnostech, cílové skupině, smyslu a cílech terénních programů. Předávat propagační materiály, představit terénní program formou prezentací všem pedagogickým pracovníkům školy. Dalšími možnostmi může být nabídka společného vzdělávání. Ať už formou metodických setkání zaměřených např. na práci se sociálně znevýhodněným žákem z pohledu učitele a terénního pracovníka, nebo formou kasuistických seminářů, při kterých by obě instituce navázaly spolupracující vztah a poznaly by pracovní metody obou zainteresovaných stran.

Překvapující zjištění je, že učitelé, ve velké míře, nespátřují negativní dopady spolupráce na dítě. Zajímavý by mohl být průzkum týkající se spolupráce a jejího dopadu z pohledu dítěte.

Seznam zkratek

BP – Bakalářská práce

NTP – Nízkoprahový terénní program

NZDM – Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež

OSPOD – Orgán sociálně právní ochrany dětí

OSVČ – Osoba samostatně výdělečně činná

PPP – Pedagogicko-psychologická poradna

SP – Sociální práce

SPC – Speciálně pedagogické centrum

SPED – Speciální pedagogika

SPU – Speciální poruchy učení

SS – Sociální služba

SZ – Sociální znevýhodnění

TP – Terénní program

TSP – Terénní sociální práce

ZŠ – Základní škola

ZŠP – Základní škola praktická

ZŠS – Základní škola speciální

ZŠSP – Základní škola speciální a praktická

Seznam použitých zdrojů

BENDO VÁ, Petra, 2015. *Základy speciální pedagogiky nejen pro speciální pedagogy*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7435-422-9.

BIRKNEROVÁ, Zuzana, 2012. Autorita učitele v edukaci žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí a podpora jejich kvality života. In: VALIŠOVÁ, Alena. *Autorita v edukační a sociální práci*. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7395-507-6.

ČERNÁ, Dominika, 2008. Úvod do terénní sociální práce. In: JANOUŠKOVÁ, Klára a Dana NEDĚLNÍKOVÁ. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků: sborník studijních textů pro terénní sociální pracovníky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, s. 10 - 20. ISBN 978-80-7368-504-1.

ČERNÁ, Dominika, 2008. Úvod do terénní sociální práce. In: JANOUŠKOVÁ, Klára a Dana NEDĚLNÍKOVÁ. *Profesní dovednosti terénních pracovníků: sborník studijních textů pro terénní pracovníky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, s. 10-20. ISBN 978-80-7368-503-4.

FELCMANOVÁ, Lenka a Martina HABROVÁ, 2015. *Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodu sociálního znevýhodnění: dílčí část*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Ostatní odborné publikace. ISBN 978-80-244-4655-4.

FISCHER, Slavomil a ŠKODA Jiří, 2008. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-014-0.

JABŮRKOVÁ, Vendula, 2008. In: JANOUŠKOVÁ, Klára a NEDĚLNÍKOVÁ Dana. *Profesní dovednosti terénních pracovníků: sborník studijních textů pro terénní pracovníky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, s. 332-333. ISBN 978-80-7368-503-4.

JANEBOVÁ, Radka, 2009. Sociální práce. In: *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork*. 2. vyd. Praha: Česká asociace streetwork, s. 77-80. ISBN 978-80-254-4001-8.

KALEJA, Martin, 2011. *Romové a škola versus rodiče a žáci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-7368-943-8.

KOŤA, Jaroslav, 2007. Učitelství jako povolání. In: VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana a kol., *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1734-0

KUCHARSKÁ, Anna, 2013. *Školní speciální pedagog*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0497-8.

KUZNÍKOVÁ, Helena, 2008. Spolupráce s institucemi. In: JANOUŠKOVÁ, Klára a NEDĚLNÍKOVÁ, Dana. *Profesní dovednosti terénních pracovníků: sborník studijních textů pro terénní pracovníky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, s. 151-166, 187-188, 196-202. ISBN 978-80-7368-503-4.

MANNIOVÁ, Jolana, 2012. In: VALIŠOVÁ, Alena, 2012. *Autorita v edukační a sociální práci*. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7395-507-6.

MATOUŠEK, Oldřich, 2008. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-502-8.

NEDĚLNÍKOVÁ, Dana a POLÁČKOVÁ, Lýdie, 2008. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Ostrava: Ostravská univerzita.

NEDĚLNÍKOVÁ, Dana a GOJOVÁ, Alice, 2008. In: JANOUŠKOVÁ, Klára a NEDĚLNÍKOVÁ, Dana. *Profesní dovednosti terénních sociálních pracovníků: sborník studijních textů pro terénní sociální pracovníky*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, s. 28-42. ISBN 978-80-7368-504-1.

PRŮCHA, Jan, 2009. *Pedagogická encyklopedie*. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-546-2.

PRŮCHA, Jan, MAREŠ, Jiří a WALTEROVÁ, Eliška, 2003. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-772-8.

SOBEK, Petr, 2012. Terénní sociální práce v sociálně vyloučených lokalitách. In: VALIŠOVÁ, Alena. *Autorita v edukační a sociální práci*. Pardubice: Univerzita Pardubice, s. 300. ISBN 978-80-7395-507-6.

TURECKIOVÁ, Michaela, 2012. Fenomén autority v kontextu celoživotního učení. In: VALIŠOVÁ, Alena. *Autorita v edukační a sociální práci*. Pardubice: Univerzita Pardubice, s. 194-195. ISBN 978-80-7395-507-6.

VALENTA, Milan, 2014. *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0602-6.

Legislativní dokumenty

Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a nadaných žáků. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2016, částka 10, [vid. 30. 5. 2016]. Dostupné také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-27>

Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2005, částka 20, [vid. 25. 5. 2016]. Dostupné také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-72>

Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků studentů mimořádně nadaných. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2005, částka 20, [vid. 9. 6. 2016]. Dostupné také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2005-73>

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2006, částka 164, [vid. 10. 6. 2016]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/11911/vyhlaska_505-2006.pdf

Zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 1991, částka 22, [vid. 24. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2006, částka 37, [vid. 28. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2004, částka 190, [vid. 3. 6. 2016]. Dostupné také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. In: *Sbírka zákonů České republiky* [online]. 2004, částka 190, [vid. 18. 6. 2016]. Dostupné také z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563>

Internetové zdroje

ČESKÁ ASOCIACE STREETWORK, Pojmosloví Nízkoprahových zařízení pro děti a mládež (NZDM). [online]. Praha, 2008, s. 5. [vid. 23. 5. 2016]. Dostupné z: http://www.streetwork.cz/images/download/Pojmoslovi_text.pdf

DOTAZNÍK-ONLINE, *Dotazník je...*[online]. [vid. 20. 6. 2016]. Dostupné z: <http://www.dotaznik-online.cz/>

HERMOCHOVÁ, Soňa, 2009. *Jak být dobrý třídní učitel*. [online]. Praha: Raabe, s. 5-14. [vid. 13. 6. 2016]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/s/Z/9869/JAK-BYT-DOBRY-TRIDNI-UCITEL.html/>

HRUBEŠ, Jan, 2016. *Case management v sociálních službách* [online].[vid. 20. 6. 2016]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/case-management-v-socialnich-sluzbach>

KATEDRA UČITELSTVÍ A HUMANTNÍCH VĚD. *Třídní učitel a jeho role ve vzdělávacím procesu* [online]. Praha, 2014 [vid. 13. 6. 2016]. Dostupné z: http://kuhv.vscht.cz/files/uzel/0017037/T%C3%A9ma_11_2.pdf

KUCHAŘOVÁ, Věra a Jana BROULÍKOVÁ, 2002. *Opatření sociální politiky k problémovým typům rodin* [online]. Praha: VÚPSV. [vid. 22. 5. 2016]. Dostupné z: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/Kuchbr.pdf>

WIKIPEDIA, *Speciální školství v Česku* [online]. [vid. 28. 5. 2016]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Speci%C3%A1ln%C3%AD_%C5%A1kolstv%C3%AD_v_%C4%8Cesku

ŠKOLSKÝ PORTÁL PARDUBICKÉHO KRAJE, *Evidence škol a školských zařízení v Pardubickém kraji* [online]. [vid. 15. 6. 2016]. Dostupné z: <https://www.klickevzdelani.cz/skolynew>

Seznam tabulek

- Tabulka č. 1 – Výběr Základních škol speciálních a praktických v Pardubickém kraji
- Tabulka č. 2 – Terénní programy v Pardubickém kraji
- Tabulka č. 3 – Četnost respondentů ZŠSP
- Tabulka č. 4 – Četnost respondentů NTP
- Tabulka č. 5 – Sociálně znevýhodnění žáci
- Tabulka č. 6 – Znaky sociálního znevýhodnění
- Tabulka č. 7 – Četnost žáků menšinového původu
- Tabulka č. 8 – Četnost rodin menšinového původu spolupracujících ve prospěch SZ dětí
- Tabulka č. 9 – Povědomost rodin SZ dětí spolupracujících s pomáhajícími organizacemi
- Tabulka č. 10 – Přehled o NTP v regionu
- Tabulka č. 11 – Hlavní činnosti NTP
- Tabulka č. 12 – Doporučení spolupráce a nabízené činnosti NTP
- Tabulka č. 13 – Četnost a způsob spolupráce s NTP
- Tabulka č. 14 – Docházka dětí ze spolupracujících rodin do ZŠSP
- Tabulka č. 15 – Četnost spolupráce se ZŠSP
- Tabulka č. 16 - Způsob spolupráce se ZŠSP
- Tabulka č. 17 – Hodnocení vzájemné spolupráce ZŠSP a NTP
- Tabulka č. 18 – Přínos spolupráce se ZŠSP
- Tabulka č. 19 – Přínos spolupráce s NTP směrem k práci s žákem
- Tabulka č. 20 – Nedostatky vzájemné spolupráce ZŠSP a NTP
- Tabulka č. 21 – Názor na potřebnost a důležitost spolupráce
- Tabulka č. 22 – Návrhy zkvalitnění spolupráce s NTP
- Tabulka č. 23 – Návrhy zkvalitnění spolupráce se ZŠSP
- Tabulka č. 24 - Přínos spolupráce ZŠSP a NTP směrem k dítěti
- Tabulka č. 25 – Spolupráce a negativní vlivy na dítě

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Dotazník pro Nízkoprahové terénní programy v Pardubickém kraji

Příloha č. 2 – Dotazník pro Základní školy speciální a praktické v Pardubickém kraji

Příloha č. 3 – Přehled hypotéz souvisejících s položkami v dotazníku pro ZŠSP a NTP v Pardubickém kraji

Příloha č. 1 – Dotazník pro Nízkoprahové terénní programy v Pardubickém kraji

Dobrý den,

jmenuji se Michaela Benešová a jsem studentkou třetího ročníku Pedagogické fakulty, oboru Vychovatelství. Ve své bakalářské práci se zabývám tématem Možnosti spolupráce nízkoprahových terénních programů se ZŠ praktickou a speciální ve prospěch sociálně znevýhodněných dětí v Pardubickém kraji. Součástí bakalářské práce je i praktická část, pro kterou jsem si zvolila metodu dotazníkového šetření. Cílem empirického výzkumu je vyhodnotit možnosti a reálnost spolupráce těchto dvou institucí.

Dotazník slouží pouze k účelům potřebným pro bakalářskou práci, je anonymní a časová náročnost je max. 10 min.

S přáním hezkého dne

Michaela Benešová

1. V jakých městech poskytujete služby Nízkoprahových terénních programů (dále NTP)?

- v České Třebové
- ve Vysokém Mýtě
- v Chrudimi
- v Heřmanově Městci
- ve Svitavách
- v Ústí nad Orlicí

2. Jaké jsou hlavní činnosti NTP?

Zvolte alespoň jednu možnost, maximálně 8 možností.

- Základní a odborné poradenství v oblastech zadluženosti, bydlení, zaměstnanosti, vyřizování listin aj.
- Poradenství v oblasti výchovy a rozvoji rodičovských kompetencí (např. příprava domácích úkolů, plnění školních povinností, trávení volného času).
- Doprovod dětí do školy.

- Doprovod (na úřad, do škol...), jednání ve prospěch rodiče, dítěte.
- Jednání ve prospěch dítěte bez přítomnosti rodiče.
- Rozvoj a upevňování osobních a komunikačních dovedností, návyků (př. pracovních, hygienických) atd.
- Uplatnění moci směrem k plnění školních povinností (příprava domácích úkolů, zlepšení prospěchu dítěte, pokles neomluvených hodin aj.)
- Vlastní odpověď.....

3. Setkáváte se při Vaší práci s dětmi, které pochází ze sociálně znevýhodněného prostředí?

- Ano
- Ne

4. Jaké znaky dle Vás charakterizuje sociální znevýhodnění žáků?

Označte jednu z nabízených možností.

- Rozdílnost příležitostí ke vzdělávání díky nepříznivým sociokulturním podmínkám v prostředí, ve kterém žijí, nízký stupeň vzdělání a profesního postavení členů rodiny, nezaměstnanost, domácí násilí, zneužívání návykových látek.
- Žáci nemají stejné příležitosti ke vzdělávání jako většinová populace žáků, díky důsledku nepříznivých sociokulturních podmínek v prostředí, ve kterém žijí.
- Rozdílnost příležitostí ke vzdělávání díky nepříznivým sociokulturním podmínkám v prostředí, ve kterém žijí, nízký stupeň vzdělání a profesního postavení členů rodiny, neúplnost rodiny, nízký příjem, nezaměstnanost, nízká úroveň bydlení, menšinový původ.
- Žádné sociální znevýhodnění žáků neexistuje.

5. Spolupracujete s rodinami menšinového původu ve prospěch sociálně znevýhodněných dětí? Pokud ano, napište jakého a vyjádřete počet rodin v procentech.

- Ano.....
- Ne

6. Dochází děti z rodin, v kterých pracujete, do ZŠ speciální a praktické (dále ZŠSP)?

- Ano
- Ne

7. Spolupracujete se ZŠSP ve prospěch sociálně znevýhodněných dětí?

- Ano
- Ne (pokračujte otázkou č. 10)

8. Jakým způsobem spolupracujete s ZŠSP?

.....

9. Jak spolupráci se ZŠSP hodnotíte?

- velmi dobře
- dobře
- špatně

10. V čem je/může být dle Vás spolupráce se ZŠSP přínosná?

Zvolte alespoň jednu možnost, maximálně 8 možností.

- Nevnímám žádný přínos.
- ZŠSP podává informace o dítěti, jeho výchovných problémech, prospěchu, spolupráci s rodiči, které mi nejsou známé a na které se při práci v rodině mohu zaměřit.
- Díky pravidelným schůzkám ZŠSP x rodič (ideálně i dítě) x NTP, domlouvání společných kroků, spolupráci, dochází ke zlepšení výchovných problémů dítěte, jeho rozvoji a komplexnímu řešení jeho situace ve škole.
- Práce na vztahu učitel x rodič x dítě - vede k lepší komunikaci, nastavování hranic a pravidel pro dítě, vzájemnému respektu, pochopení, hledání pozitiv na rodiči i dítěti aj.
- Předcházení prohlubování výchovných problémů dítěte.
- ZŠSP je partner v rámci případových konferencí.
- ZŠSP nás vnímá jako partnery, doporučuje naši službu dalším potřebným rodinám a jejich dětem.
- Vlastní odpověď.....

11. Spatřujete ve spolupráci se ZŠSP nějaké nedostatky? Případně v čem?

Zvolte alespoň jednu možnost, maximálně 9 možností.

- Nespatřuji žádné nedostatky.
- Nevím, v čem bychom si měli být přínosní, chybí mi cíl spolupráce.
- Nízký počet schůzek ZŠSP x rodič/dítě x NTP, potřebuji více setkání nad jednotlivým případem.
- ZŠSP nevidí ve spolupráci s rodiči smysl, nestojí o společné schůzky, vnímají rodiče jako nezodpovědné (nechodí pravidelně na schůzky, nejeví zájem o zlepšení situace apod.).
- ZŠSP nerozumí smyslu a činnosti NTP. Očekává od spolupráce rychlé a viditelné výsledky směrem k zajištění pravidelné docházky dítěte (doprovod dítěte do školy namísto rodičů), pravidelné přípravě domácích úkolů, zajištění pomůcek, docházení rodiče do školy aj.
- ZŠSP chce změnu pouze na straně rodiče a dítěte. Pedagogové nejsou ochotni změnit svůj přístup k dítěti.
- Pedagogové ZŠSP jsou rezignovaní, nezohledňují individuální přístup k dítěti.
- Časová náročnost.
- Vlastní odpověď'.....

12. Co byste navrhoval/a ke zkvalitnění spolupráce se ZŠSP?

.....

13. V čem je dle Vás spolupráce se ZŠSP přínosná směrem k dítěti?

Zvolte alespoň jednu možnost, maximálně 8 možností.

- Nevidím žádný přínos pro dítě.
- Dítě se cítí jako partner, který se může k celé situaci vyjádřit, sdělit svůj názor a potřeby (edukační proces, který vede k rozvoji dítěte). Díky tomu zažívá pocit přijetí a odpovědnosti.
- Rodič je pozitivním vzorem pro své dítě (dochází na schůzky a jedná s učiteli, nejsou mu lhostejné výchovné problémy a prospěch dítěte aj.), edukační proces.
- Dítě vnímá, že existuje prostor, kde se dají i nepříjemné věci vyjasnit bez jakýchkoli negativních emocí.
- Dítě má jasně stanovená pravidla, hranice, které se po něm vyžadují a s kterými souhlasí.

- Dítě vnímá školu, učitele jako partnery, nechodí do školy s odporem.
- Jsou stanovená doporučení, úkoly pro všechny zúčastněné strany – dítě x rodič x učitel x pracovník NTP.
- Vlastní odpověď.....

14. Spatřujete ve spolupráci se ZŠSP nějaké negativní vlivy na dítě?

Zvolte alespoň jednu možnost, maximálně 7 možností.

- Nespátřuji žádné negativní vlivy.
- Dítě se cítí nepochopené ze strany učitele, rodiče i pracovníka NTP, necítí se partnersky.
- Výchovné problémy se zhoršují, nedochází ke zlepšení situace.
- Dítě má pocit beznaděje a rezignace (ať udělá cokoli, bude to špatně).
- Dítě ti se nedostává ocenění, je pouze kritizováno – dopad na jeho chování.
- Rodiče dítěte nespolupracují se školou, nechodí na společné schůzky, neprojevují zájem o dítě, jeho prospěch, jak se mu ve škole daří aj. – dítě pociťuje nezájem ze strany rodiče.
- Vlastní odpověď.....

15. Připadá Vám spolupráce se ZŠSP potřebná a důležitá?

- Ano
- Ne

Příloha č. 2 – Dotazník pro Základní školy speciální a praktické v Pardubickém kraji

Dobrý den,

jmenuji se Michaela Benešová a jsem studentkou třetího ročníku Pedagogické fakulty, oboru Vychovatelství. Ve své bakalářské práci se zabývám tématem Možnosti spolupráce nízkoprahových terénních programů se ZŠ praktickou a speciální ve prospěch sociálně znevýhodněných dětí v Pardubickém kraji. Součástí bakalářské práce je i praktická část, pro kterou jsem si zvolila metodu dotazníkového šetření. Cílem empirického výzkumu je vyhodnotit možnosti a reálnost spolupráce těchto dvou institucí.

Dotazník slouží pouze k účelům potřebným pro bakalářskou práci, je anonymní a časová náročnost je max. 10 min.

S přáním hezkého dne

Michaela Benešová

1. V jakém městě se nachází škola, ve které pracujete?

- v České Třebové
- ve Vysokém Mýtě
- v Chrudimi
- v Heřmanově Městci
- ve Svitavách
- v Ústí nad Orlicí

2. Setkáváte se ve škole s dětmi, které pochází ze sociálně znevýhodněného prostředí?

- Ano
- Ne

3. Jaké znaky dle Vás charakterizují sociální znevýhodnění žáků?

Označte jednu z nabízených možností.

- Rozdílnost příležitostí ke vzdělávání díky nepříznivým sociokulturním podmínkám v prostředí, ve kterém žijí, nízký stupeň vzdělání a profesního postavení členů rodiny, nezaměstnanost, domácí násilí, zneužívání návykových látek.
- Žáci nemají stejné příležitosti ke vzdělávání jako většinová populace žáků, díky důsledku nepříznivých sociokulturních podmínek v prostředí, ve kterém žijí.
- Rozdílnost příležitostí ke vzdělávání díky nepříznivým sociokulturním podmínkám v prostředí, ve kterém žijí, nízký stupeň vzdělání a profesního postavení členů rodiny, neúplnost rodiny, nízký příjem, nezaměstnanost, nízká úroveň bydlení, menšinový původ.
- Žádné sociální znevýhodnění žáků neexistuje.

4. Dochází do vaší školy žáci menšinového původu? Pokud ano, napište jakého a vyjádřete v procentech.

- Ano.....
- Ne

5. Spolupracují rodiny sociálně znevýhodněných dětí s nějakými dalšími pomáhajícími organizacemi? Pokud ano, vypište s jakými?

- Ano.....
- Ne
- Nevím

6. Máte přehled o nízkoprahovém terénním programu (dále jen NTP) ve vašem regionu, který pracuje s celým rodinným systémem?

- Ano
- Ne

7. Jaké jsou podle Vás hlavní činnosti NTP?

Zvolte alespoň 1 možnost, maximálně 8 možností.

- Základní a odborné poradenství v oblastech zadluženosti, bydlení, zaměstnanosti, vyřizování listin aj.

- Poradenství v oblasti výchovy a rozvoji rodičovských kompetencí (např. příprava domácích úkolů, plnění školních povinností, trávení volného času).
- Doprovod dětí do školy.
- Doprovod (na úřad, do škol...), jednání ve prospěch rodiče, dítěte.
- Jednání ve prospěch dítěte bez přítomnosti rodiče.
- Rozvoj a upevňování osobních a komunikačních dovedností, návyků (př. pracovních, hygienických) atd.
- Uplatnění moci směrem k plnění školních povinností (příprava domácích úkolů, zlepšení prospěchu dítěte, pokles neomluvených hodin aj.).
- Vlastní odpověď.....

8. Spolupracujete s NTP? Pokud ano, jakým způsobem?

- Ano.....
- Ne (pokračujte na otázce č. 10)

9. Pokud spolupracujete s NTP, jak spolupráci hodnotíte?

- velmi dobře
- dobře
- špatně

10. V čem je/může být dle Vás spolupráce s NTP přínosná směrem k Vaší práci s žákem?

Zvolte alespoň 1 možnost, maximálně 8 možností.

- Spolupráci vnímám jako nepřínosnou.
- NTP je služba, která může pomoci rodině s řešením její nepříznivé sociální situace a tím zmírnit sociální znevýhodnění dítěte.
- Vztah pracovník/rodič/dítě je založen na důvěře a vzájemném respektu, což usnadňuje pracovníkovi NTP pozici mediátora mezi školou a rodiči.
- NTP pomáhá rodičům i dítěti v oblasti výchovy, s povinnostmi do školy (příprava domácích úkolů, doučování), v nastavování hranic a pravidel pro dítě aj.
- NTP doprovází rodiče do školy a společně podávají důležité informace o průběhu spolupráce (výměna informací ohledně výchovných problémů, záškoláctví, prospěch...).

- Pravidelné schůzky NTP x rodič (ideálně i dítě) x škola, domlouvání společných kroků vedoucích ke zlepšení výchovy dítěte a jeho rozvoji.
- NTP je partnerem v rámci případových konferencí.
- Vlastní odpověď.....

11. Spatřujete ve spolupráci s NTP nějaké nedostatky? Případně v čem?

Zvolte alespoň 1 možnost, maximálně 8 možností.

- Nespatřuji žádné nedostatky.
- Mám nedostatek informací o činnosti NTP (co nabízí, jak v rodině pracují, co od nich můžeme očekávat).
- Nízký počet schůzek NTP x rodič/dítě x ZŠSP, potřebuji více setkání nad jednotlivým případem.
- Pracovníci NTP jsou vždy na straně rodičů a dítěte (př. hájí je, nejsou kritičtí), nejednají partnersky.
- Spolupráce s rodiči dětí nemá smysl, nikam nevede (př. nechodí na schůzky, nejeví zájem o zlepšení situace...), je zbytečné se tedy i scházet s pracovníky NTP.
- Nevím, v čem bychom si měli být přínosní, chybí mi cíl spolupráce.
- Časová náročnost.
- Vlastní odpověď.....

12. Co byste navrhoval/a ke zkvalitnění spolupráce s NTP?

.....

13. V čem je dle Vás spolupráce s NTP přínosná směrem k dítěti?

Zvolte alespoň 1 možnost, maximálně 7 možností.

- Dítě se cítí jako partner, který se může k celé situaci vyjádřit, sdělit svůj názor a potřeby (edukační proces, který vede k rozvoji dítěte). Díky tomu zažívá pocit přijetí a odpovědnosti.
- Rodič je pozitivním vzorem pro své dítě (dochází na schůzky a jedná s učiteli, nejsou mu lhostejné výchovné problémy a prospěch dítěte aj.), edukační proces.
- Dítě vnímá, že existuje prostor, kde se dají i nepříjemné věci vyjasnit bez jakýchkoli negativních emocí.
- Dítě má jasně stanovená pravidla, hranice, které se po něm vyžadují a s kterými souhlasí.

- Dítě vnímá školu, učitele jako partnery, nechodí do školy s odporem.
- Jsou stanovená doporučení, úkoly pro všechny zúčastněné strany – dítě x rodič x učitel x pracovník NTP.
- Vlastní odpověď.....

14. Spatřujete ve spolupráci s NTP nějaké negativní vlivy na dítě?

- Nespátřuji žádné negativní vlivy.
- Dítě se cítí nepochopené ze strany učitele, rodiče i pracovníka NTP, necítí se partnersky.
- Výchovné problémy se zhoršují, nedochází ke zlepšení situace.
- Dítě má pocit beznaděje a rezignace (ať udělá cokoli, bude to špatně).
- Dítě ti se nedostává ocenění, je pouze kritizováno – dopad na jeho chování.
- Rodiče dítěte nespolupracují se školou, nechodí na společné schůzky, neprojevují zájem o dítě, jeho prospěch, jak se mu ve škole daří aj. – dítě pociťuje nezájem ze strany rodiče.
- Vlastní odpověď.....

15. Doporučujete spolupráci s NTP? Pokud ano, jaké činnosti nabízíte?

- Ano.....
- Ne

16. Případá Vám spolupráce s NTP potřebná a důležitá?

- Ano
- Ne

Příloha č. 3 – Přehled hypotéz souvisejících s položkami v dotazníku pro ZŠSP a NTP v Pardubickém kraji

Hypotéza	Položka z dotazníku*	
	ZŠSP	NTP
1. Více než polovina pracovníků NTP a ZŠSP rozpozná znaky sociálně znevýhodněného žáka.	2. Setkáváte se ve škole s dětmi, které pochází ze sociálně znevýhodněného prostředí?	3. Setkáváte se při Vaší práci s dětmi, které pochází ze sociálně znevýhodněného prostředí?
	3. Jaké znaky dle Vás charakterizují sociální znevýhodnění žáků?	4. Jaké znaky dle Vás charakterizují sociální znevýhodnění žáků?
	4. Dochází do vaší školy žáci menšinového původu? Pokud ano, napište jakého a vyjádřete v %.	5. Spolupracujete s rodinami menšinového původu ve prospěch sociálně znevýhodněných dětí? Pokud ano, napište jakého a vyjádřete v %.
2. Více než polovina pracovníků ZŠSP má povědomí o fungování a činnostech NTP.	5. Spolupracují rodiny sociálně znevýhodněných dětí s nějakými dalšími pomáhajícími organizacemi? Pokud ano, vypište s jakými?	2. Jaké jsou hlavní činnosti NTP?
	6. Máte přehled o nízkoprahovém terénním programu (dále jen NTP) ve vašem regionu, který pracuje s celým rodinným systémem?	
	7. Jaké jsou podle Vás hlavní činnosti NTP?	
	15. Doporučujete spolupráci s NTP? Pokud ano, jaké činnosti nabízíte?	
3. Více než polovina pracovníků obou institucí potvrdí již existující spolupráci.	8. Spolupracujete s NTP? Pokud ano, jakým způsobem?	6. Dochází děti z rodin, v kterých pracujete do ZŠ speciální a praktické (dále ZŠSP)?
		7. Spolupracujete se ZŠSP ve prospěch sociálně znevýhodněných dětí?
		8. Jakým způsobem spolupracujete se ZŠSP?
4. Více než polovina respondentů vyhodnotí spolupráci jako velmi dobrou.	9. Pokud spolupracujete s NTP, jak spolupráci hodnotíte?	9. Jak spolupráci se ZŠSP hodnotíte?
	10. V čem je/může být dle Vás spolupráce přínosná směrem k Vaší práci s žákem?	10. V čem je/může být dle Vás spolupráce se ZŠSP přínosná?
	11. Spatřujete ve spolupráci s NTP nějaké nedostatky? Případně v čem?	11. Spatřujete ve spolupráci se ZŠSP nějaké nedostatky? Případně v čem?
	16. Připadá Vám spolupráce s NTP potřebná a důležitá?	15. Připadá Vám spolupráce se ZŠSP potřebná a důležitá?
5. Každý respondent uvede alespoň jedno doporučení ke zkvalitnění spolupráce obou institucí.	12. Co byste navrhoval/a ke zkvalitnění spolupráce s NTP?	12. Co byste navrhoval/a ke zkvalitnění spolupráce se ZŠSP?
6. Všichni respondenti zvolí alespoň dva negativní dopady na dítě, které plynou z jejich vzájemné spolupráce.	13. V čem je dle Vás spolupráce s NTP přínosná směrem k dítěti?	13. V čem je dle Vás spolupráce se ZŠSP přínosná směrem k dítěti?
	14. Spatřujete ve spolupráci s NTP nějaké negativní vlivy na dítě?	14. Spatřujete ve spolupráci se ZŠSP nějaké negativní vlivy na dítě?

* Položky jsou číselně řazeny dle dotazníku ZŠSP a NTP (viz příloha č. 1, příloha č. 2)